

”Et kyllähän se siperia sit opettaa”

Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon tuki
nuoren itsenäistymisprosessissa

Kati Heikura & Eevi Ovaskainen

Opinnäytetyö, toukokuu 2022



OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2022
Sosiaali- ja terveystieteiden koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihe)

Tekijät
Kati Heikura ja Eevi Ovaskainen

Nimeke
"Et kyllähän se siperia sit opettaa" - Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon tuki nuoren itsenäistymisprosessissa

Toimeksiantaja
Nuorisokoti Messi Oy

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa lastensuojelun tarpeisiin kokemuseräistä tietoa haastatteleamalla yhdeksää eri puolilla Suomea jälkihuollossa olevaa tai sen läpikäynyttä nuorta, jotta nuorten siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon voitaisiin tukea tarkoituksenmukaisesti ja nuoren itsenäistymisprosessi helpottuisi.

Opinnäytetyössämme lähdimme toimeksiantajamme Nuorisokoti Messi Oy:n kanssa selvittämään nuorten arkielämän askareisiin ja itsenäisestä asumisesta selviämiseen liittyviä kokemuksia ja tuen tarpeita, joissa korostuivat kognitiivinen ja aineellinen tuki. Arjen toimintoista selviämisen sijaan osa haastatelluista toi kuitenkin esille enemmän emotionaalisia ja sosiaalisia tuen tarpeita kuin tuen tarvetta käytännön asioiden hoitamiseen.

Opinnäytetyömme tulokset tuovat esille tarpeen lisätä ja ennakoida kognitiivista ja sosiaalista tukea sijaishuollosta jälkihuoltoon siirryttäessä. Aineellista tukea tuntuu nuorilla olevan jo riittävästi. Siirtyminen itsenäiseen arkeen aiheuttaa nuorelle ristiriitaisia tunteita aina itsenäistymisen halusta vastuun tuomaan pelkoon. Nuorten todellinen selviytyminen alkaa kuitenkin vasta sitten, kun jälkihuolto päättyy, eikä silloin kun sijaishuolto päättyy. Valmius itsenäistymiseen tunnustetaan, mutta jälkihuollon aikana voi ilmetä odottamattomia haasteita, eikä apua ei ole aina helppo pyytää. Myös näennäisesti pärjäävät nuoret jäävät helposti ilman tukea. Jälkihuoltoon siirtyneet nuoret kokevat verrattain paljon yksinäisyyttä sekä kaipaavat jonkun, jolle puhua. Tulosten mukaan siirtymävaiheeseen tyytyväisimpiä ovat nuoret, joilla sijais- ja jälkihuoltoa toteuttaa sama organisaatio. Tyytymättömyyttä ja tuen katkeamisen kokemuksia on niillä, joilla jälkihuoltoa on toteuttanut jokin eri organisaatio.

Kieli
suomi

Sivuja 76
Liitteet 4
Liitesivumäärä 4

Asiasanat
Lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, itsenäistyminen, tuen tarpeet, selviytyminen



THESIS
May 2022
Degree Programme in Social Services and Health Care

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU, FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors
Kati Heikura and Eevi Ovaskainen

Title
Learning the Hard Way – Child Substitute Care and After-care Support for Youth in the Process of Becoming Independent

Commissioned by
Youth Home Messi Ltd.

Abstract

The objective of this thesis was to generate experience-based information for child welfare by interviewing nine young people, who had either completed or were undergoing after-care in various locations around Finland, to be able to provide meaningful support to young people transitioning from substitute care to after-care and to facilitate the process of becoming independent for young people.

We worked together with the Youth Home Messi Ltd. to examine the experiences young people had had with coping with everyday life and independent living as well as their need for support, with emphasis on cognitive and material support. However, instead of support with coping with practical everyday matters, some of the interviewees put more emphasis on their need for emotional and social support.

The results of our examination highlight the need to increase and plan for cognitive and social support when young people transition from substitute care to after-care. It seems that young people already have sufficient material support. Transitioning to independent life is a conflicting time for young people with emotions ranging from wanting to become independent to feeling fearful of the responsibility that comes with it. However, the true test for survival only starts when after-care ends, not after substitute care. The fact that young people are prepared for independence is identified, but unexpected challenges may emerge during after-care, and it may not be easy to ask for help. Young people seeming to cope well sometimes lack support. Young people in after-care feel disproportionately lonely and need someone to talk to. According to the results, young people who have received substitute care and after-care from the same organisation are most satisfied with the transition phase, whereas dissatisfaction and experiences of interrupted support are found in those whose after-care was implemented by a different organisation.

Language
Finnish

Pages 76
Appendices 4
Pages of Appendices 4

Keywords
Child welfare, substitute care, after-care, independence, support needs, survival

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Lastensuojelu	6
2.1	Sijaishuolto	8
2.2	Jälkihuolto	9
2.3	Lastensuojelulain muutos: jälkihuoltoajan pidentyminen	12
3	Lastensuojelun nuoren hyvinvoinnin haasteita	13
3.1	Nivelvaiheen haasteita	15
3.2	Erityishaasteita	17
4	Lastensuojelun nuoren hyvinvoinnin edistäminen kohti aikuisuutta	19
4.1	Itsenäistyminen	20
4.2	Osallisuus	21
4.3	Syrjäytyminen	23
4.4	Selviytyminen	25
4.5	Lastensuojelun nuoren kognitiivinen, sosiaalinen ja aineellinen tuki ..	26
5	Opinnäytetyön tavoite ja tutkimustehtävä	30
6	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat ja toteutus	31
6.1	Laadullinen tutkimus	31
6.2	Tutkimusmetodina teemahaastattelu	34
6.3	Teoriasidonnainen sisällönanalyysi	34
6.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	36
6.5	Toteutus	37
7	Nuorten kokemukset sijaishuollon loppuvaiheessa	42
7.1	Itsenäistymistaitojen harjoittelu	42
7.2	Vaikuttamisen mahdollisuudet	43
7.3	Sosiaaliset suhteet	44
7.4	Luottamussuhde ja kuulluksi tuleminen	46
7.5	Yksilöllinen tuki	47
8	Nuorten kokemukset jälkihuollon aikana	48
8.1	Itsenäistyminen ja vastuu	48
8.2	Itsenäistymisen myötä tulleet tunteet	49
8.3	Osallisuuden kokemukset	50
8.4	Sosiaaliset suhteet	51
8.5	Psyykkinen hyvinvointi	52
8.6	Yksilöllinen tuki	53
8.7	Talous ja arki	54
8.8	Nuorten omat tavoitteet	55
9	Johtopäätökset	56
9.1	Nuorten tarvitsema kognitiivinen tuki	59
9.2	Nuorten tarvitsema sosiaalinen tuki	61
9.3	Nuorten tarvitsema aineellinen tuki	64
10	Pohdinta	66
10.1	Menetelmän ja toteutuksen tarkastelua	67
10.2	Eettiset kysymykset opinnäytetyön eri vaiheissa	67
10.3	Luotettavuuden arviointi opinnäytetyössä	69
10.4	Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet	70
	Lähteet	72

Liitteet

Liite 1	Haastattelulomakemalli
Liite 2	Saatekirje
Liite 3	Suostumuslomake
Liite 4	Havaintokuva teoriasidonnaisesta sisällönanalyysistä

1 Johdanto

Omissa perheissään asuviin ikätovereihin verrattuna jälkihuollon piirissä olevilla nuorilla on keskimääräistä heikommat mahdollisuudet saavuttaa tavanomainen elämänlaatu ja elintaso. Jälkihuollon piirissä olevat nuoret polarisoituvat karkeasti kevyttä ja erityistä tukea tarvitseviin. Etenkin erityistä tukea tarvitsevilla nuorilla on elämänhallintaan liittyviä haasteita, ja he ovat riskiryhmässä ylisukupolviin huono-osaisuuteen. Monimuotoiset toimintakykyä alentavat ongelmat voivat johtaa siihen, että nuori ei kykene ottamaan hänelle tarjottua apua vastaan ja putoaa kokonaisvaltaisen tuen piiristä. Siirtymistä sijaishuollosta jälkihuollon piiriin pidetään nuorelle haastavana, koska nuori etääntyy ohjaajien tuesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 9–12.) Usein vaihtuvat työntekijät vaikeuttavat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen muodostumista, ja nuorille saattaa tulla pelko yksin jäämisestä (Lastensuojelun keskusliitto 2021).

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa nuorten omista kokemuksista sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtymisen toteutumisesta, sekä tuoda esille niihin liittyviä tuen tarpeita. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyössämme toimeksiantajana toimi sijais- ja jälkihuoltoa tuottava Nuorisokoti Messi Oy (jäljempänä Messi). Messi tarjoaa sijaishuoltoa psyykkisesti oireileville sekä vaikeahoitoisille nuorille, jonka päätyttyä Messi tarjoaa jälkihuoltoa 25 ikävuoteen saakka (Messi Oy 2021).

Asiakasnäkökulman esiin nostaminen on mielestämme tärkeää, jotta palveluja voidaan kehittää vastaamaan paremmin nuorten tarpeita sekä lisäämään heidän osallisuuttaan. Aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla ja analysoitiin teoriasidonnaisella sisällönanalyysillä. Tutkimuksemme tulokset ovat hyödynnettävissä kehitettäessä Messin tarjoamaa sijais- ja jälkihuoltoa sekä myös muissa lastensuojelulaitoksissa tehtävän työskentelyn kehittämiseksi. Saimme rahoitusta tutkimuksellemme Kansan sivistysrahastolta. Vuoden 2022 apurahan teemana oli eriarvoisuuden vähentäminen ja demokratian lujittaminen (Kansan sivistysrahasto 2022). Näillä kriteereillä opinnäytetyömme valikoitui yhdeksi niistä tutkimuksista, joille apuraha tänä vuonna myönnettiin.

2 Lastensuojelu

Kansainvälinen lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa allekirjoittaneita valtioita toteuttamaan ne oikeudet, jotka sopimukseen on määriteltä. Sopimus määrittelee, minkäikäinen henkilö on lapsi, ja korostaa sitä, että lapsen oikeudet kuuluvat kaikille lapsille. Sopimuksen velvoitteita vastuunottamiseen ja lasten suojelemiseen on sekä vanhempien että yhteiskunnan näkökulmasta. Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsille paljon perusoikeuksia kuten oikeuden elämään, nimeen, kansalaisuuteen, sosiaaliturvaan, uskontoon, koulutukseen, sekä lapsen kokonaisvaltaista kehitystään tukevaan elintasoon sekä terveydenhuoltoon. Sopimuksen mukaan lapsella on myös oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan, sekä suojeluun liian raskaan työn teettämiseltä. (Unicef 1990.)

Lapsen oikeuksien sopimus antaa lapsille turvaa kaltoinkohtelulta erilaisissa olosuhteissa. Artiklojen 19 ja 20 mukaan lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, hyväksikäytöltä ja lasta laiminlyövältä kohtelulta, ja lasta, joka ei voi elää perheensä kanssa on suojeltava. Artiklojen 34, 36, 37 mukaan lasta tulee suojella seksuaaliselta tai muunlaiselta hyväksikäytöltä, sekä kidutukselta ja rankaisemiselta julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vapauden riistämistä tulee käyttää vain äärimmäisenä keinona. Sopimuksen 13, 14, 15 ja 16 artikla takaa- vat lapsille oikeuden saada tietoa, ilmaista oman mielipiteensä, järjestäytyä ja toimia yhdistyksissä ja harjoittaa haluamaansa uskontoa. Sen lisäksi se antaa oikeuden yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. 17 artikla oikeuttaa lapset myös saamaan tietoa tiedotusvälineiden välityksellä, kuitenkin niin, että lapsia suojellaan heille haitalliselta materiaalilta. (Unicef 1990.)

Suomessa lastensuojelua ohjaavat vahvasti lastensuojelulaki (417/2007), sosiaalihuoltolaki (1301/2004) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Lastensuojelulaissa säädetään muun muassa lastensuojelun järjestämiseen, sekä lastensuojeluprosessin juridiseen oikeellisuuteen liittyvistä asioista (Hakalehto 2016, 33–34). Vaikka lapsella on oikeus tulla suojeluksi, uhkaa resurssien puute joskus tätä oikeutta. Ristiriitainen tilanne nousee esille silloin, kun sosiaalityöntekijä havaitsee välttämättömän tarpeen lapsen

huostaanotolle, mutta kunnan lastensuojelulle asettamat määrärahat ovat tämän tarpeen kanssa ristiriidassa. (Nyrhinen 2016, 64–66.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan lasta koskevissa päätöksissä on aina otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Artiklan 5 mukaan valtion on kunnioitettava huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa. Artiklan 9 mukaan lapsella on lähtökohtainen oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos se on lapsen kehityksen kannalta turvallista. Mikäli lapsi on kuitenkin erossa vanhemmistaan, on hänellä oikeus pitää säännöllisesti yhteyttä ja tavata vanhempiaan. Lapsen ja vanhempien välinen tapaaminen voidaan kuitenkin myös estää, mikäli se katsotaan lapsen edun vastaiseksi. (Unicef 1990.) Lastensuojelulaki täydentää lapsen oikeuksien sopimuksessa mainittua huoltajien vastuuta lapsen kasvatuksesta ja toisaalta lapsen oikeutta elää vanhempiensa kanssa. Lain 34 §:ssä sosiaalihuollon velvollisuutena on ryhtyä avohuollon tukitoimiin silloin, kun lastensuojelun tarve on havaittu (Lastensuojelulaki 417/2007).

Lastensuojelu on sekä lasten ja lapsiperheiden ennaltaehkäisevää tukemista että erityisen tuen tarpeessa olevien lasten viimesijaista julkisoikeudellista huolenpidon turvaamista (Hakalehto 2016, 23). Lastensuojelulain (417/2007) 6 § määrittelee lapseksi alle 18-vuotiaan ja nuoreksi 18–24-vuotiaan. Lain 4 § mukaan lastensuojelun keskeisiä periaatteita ovat lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen sekä vanhempien tai muiden lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja huolenpidosta vastaavien huoltajien tukeminen. Lastensuojelun on myös pyrittävä toimimaan ennaltaehkäisevästi, puuttuen riittävän varhain lapsen tai perheen havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioidessa sekä lastensuojelua toteutettaessa on aina huomioitava ensin lapsen etu. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelulain (417/2007) mukaisia lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun muotoja ovat

- lastensuojelutarpeen selvitys
- avohuollon tukitoimet
- lapsen kiireellinen sijoitus

- huostaanotto
- kiireelliseen sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvä sijaishuolto
- jälkihuolto.

Ensisijaisesti lastensuojelussa käytetään avohuollon tukitoimia, mutta lapsen edun vaatiessa sijaishuoltoa, on se järjestettävä viivytyksettä. Lastensuojelulain 40 § velvoittaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ottamaan lapsen huostaan ja järjestämään hänelle sijaishuolto, jos lapsen kasvuolosuhteet tai puutteet lapsen huolenpidossa uhkaavat lapsen kehitystä tai terveyttä, tai lapsi itse vakavasti vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään päihteiden käyttämisellä tai vakavamman kuin vähäisenä pidetyn rikollisen teon tai siihen rinnastettavan käyttäytymisen seurauksena. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

2.1 Sijaishuolto

Lapsen sijaishuollosi määritellään huostaan otetun, kiireellisesti tai väliaikaisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 417/2007, 49 §). Sijaishuoltoa järjestetään perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeita tyydyttävällä tavalla, kuten sijais- ja jälkihuollon nivelvaiheessa nuoren sijoittamisena itsenäistymisasuntoon (Räty 2019, 473.) Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ottaa huomioon huostaanoton perusteet, lapsen tarpeet ja mahdollisuus läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen. Valinnassa tulee myös huomioida lapsen harrastukset, koulunkäynti, uskonto ja kulttuuritausta. Kauas omasta elinympäristöstään sijoittamista voidaan perustella sillä, että etäisyydellä tavoitellaan vahingollisten sosiaalisten suhteiden katkeamista. Lapsi sijoitetaan laitoshuoltoon vain silloin, jos muut tukitoimet eivät ole riittäviä lapsen edun turvaamiseksi (Räty 2019, 478–480.)

Sijaishuollossa lastensuojelulain 54 § turvaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiin tai muihin läheisiin ihmisiin sijoituksen aikana, jotta lapsen kehityksen kannalta tärkeät, turvalliset ja jatkuvat ihmissuhteet pysyisivät yllä (Lastensuojelulaki 417/2007). Lapsen oikeuksien sopimuksen 13 artiklan mukaan lapsella on

oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa häntä itseään koskevissa asioissa, ja ne on huomioitava lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (Unicef 1990).

Lastensuojelulaki säättää sijaishuollon rajoitustoimenpiteisiin liittyvistä edellytyksistä luvussa 11. Pykälät 68 § ja 69 § käsittelevät yhteydenpidon rajoittamista, jonka mukaan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin ihmisiin voidaan rajoittaa. Rajoitukset voidaan toteuttaa välttämättömissä määrin rajaamalla tai ottamalla haltuun yhteydenpitovälineet, rajoittaa lapsen oikeutta tapaamisiin tai rajoittaa lapsen lähettämä tai saama viesti. Pykälän 69 § mukaista liikkumisvapauden rajoittamista voidaan toteuttaa esimerkiksi estämällä lapsen poistuminen lastensuojelulaitoksen alueelta, mikäli lapsi on vaarantanut terveyttään vaikkapa käyttämällä huumeita tai muulla siihen verrattavalla haitallisella käyttäytymisellä. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Oikeus sijaishuoltoon päättyy lapsen täyttäessä 18 vuotta. Jälkihuolto on kuitenkin järjestettävä aina sijaishuollon tai pitkän avohuollon päättymisen jälkeiselle ajalle lapsen iästä riippumatta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 75 §.) Enemistö jälkihuollossa olevista on täysi-ikäisiä (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a).

2.2 Jälkihuolto

Jälkihuolto määritellään kokonaisvaltaiseksi sijaishuollon jälkeiseksi tueksi itsenäistyvälle nuorelle. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuoren kotiutumista sijaishuollosta ja tukea aikuistuvaa nuorta saamaan riittävät valmiudet aloittaakseen itsenäisen elämän. Jälkihuolto turvaa nuorelle tukea asumisen, koulutuksen, sosiaalisen ja psyykkisen toimintakyvyn, terveydenhuollon sekä toimeentulon suhteen. Lapsuuden kodistaan täysi-ikäisyyttä lähestyvä nuori on harvoin valmis vastaamaan kaikesta omassa elämässään täysin itsenäisesti, ja vanhemmat toimivatkin usein tukena pitkään täysi-ikäistymisen jälkeenkin. Nuoren itsenäistyessä sijaishuollosta voi tuen tarve niin ikään olla edelleen suuri, mutta luonnolliset tukiverkostot puuttuvat. Tällaisessa muutos- ja siirtymätilanteessa riittävän tuen saaminen on erittäin tärkeää. Hyvin toteutettu jälkihuolto on

keskeisenä edellytyksenä lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuutta arvioitaessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a.)

Lastensuojelulain 75 §:n mukaan lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuoltoon 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on nuorelle vapaaehtoista. Kunnalla on jälkihuoltovelvoite lapsen iästä tai huostaanoton kestosta huolimatta. Myös lyhytaikainen huostaanotto velvoittaa kunnan tarjoamaan jälkihuoltoa. Mikäli lapsella on useita avohuollon tukitoimena toteutettuja alle kuusi kuukautta kestäviä sijoituksia, jotka eivät ole olleet peräkkäin, ei jälkihuoltovelvoitetta kuitenkaan synny. (Räty 2019, 709–711; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a.)

Jälkihuollon yksilöllistä tarvetta ja sisältöä on ryhdyttävä arvioimaan jo lapsen sijaishuollon aikana yhteistyössä lapsen, vanhempien, sijoituspaikan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Jälkihuollon tarkoituksena on varmistaa se, että lapsi tai itsenäistynyt nuori saa riittävästi tukea ja ohjausta sekä riittävät valmiudet itsenäiseen elämään. Jälkihuoltoon kuuluu asumisen järjestäminen, työn tai opiskelun tukeminen, terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen järjestäminen, taloudellinen tukeminen muun muassa itsenäistymisvaroina sekä tarvittaessa lapsen tai nuoren vanhempien tukeminen. Jälkihuoltovelvoite lakkaa viimeistään silloin, kun nuori täyttää 25 vuotta. Jälkihuolto voi keskeytyä myös aikaisemmin, mikäli tarpeen jälkihuoltoon katsotaan lakanneen. Mikäli jälkihuolto on keskeytetty tai siitä on kieltäydytty, on nuorella mahdollisuus kuitenkin hakea olosuhteiden muuttuessa jälkihuollon tukea ikäraamien puitteissa. (Räty 2019, 711–714.)

Lastensuojelurekisterin mukaan Suomessa oli vuonna 2019 avohuollon jälkihuollossa 7 646 18–21-vuotiasta nuorta sekä lisäksi 470 16–17-vuotiasta nuorta. Tämän lisäksi laitoksiin tai perhekoteihin sijoitettuna olleita nuoria jälkihuollossa oli noin 1 500. Jälkihuoltoikäen noustua 25 vuoteen lisääntyi subjektiivisen jälkihuolto-oikeuden piiriin tulevien nuorten määrä noin 1 400–1 500 nuorella vuodessa. (Yliruka, Kantoluoto, Heino, Laine & Hipp 2020, 8.)

Huostaanotettujen lasten instituutionaalisia polkuja ja tarinoita viisi vuotta huostaanoton jälkeen tarkastelevasta Erosen (2013) tekemästä seurantatutkimuksesta käy ilmi, että ennen jälkihuollon pidentymistä 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen jälkihuollosta tarjottua apua otti vastaan vain noin puolet nuorista. Sosiaalityöntekijöillä nousi huoli siitä, saavatko nuoret riittävästi apua aikuissosiaalityön puolelta jälkihuollon päättymisen jälkeen. Ne nuoret, joille muodostui pitkä instituutionaalinen polku, olivat olleet jo ennen kouluikää huostaanotettuja lapsia. (Eronen 2013, 78.) Paason (2018) mukaan nuoren kanssa tulisi sijais- ja jälkihuollon nivelvaiheessa käydä jälkihuoltoon kuuluvat palvelut läpi, vaikka hän ei sijaishuollon päättyessä kokisi tarvitsevansa jälkihuoltoa. Näin hänen olisi tilanteen muuttuessa helpompi hakeutua tuen piiriin. (Paaso 2018, 112.)

Paason (2018) mukaan olisi tärkeää, että jälkihuoltoon valmistava työskentely aloitettaisiin jo noin vuosi ennen jälkihuollon alkamista. Hän korostaa nivelvaiheen työskentelyssä nuoren osallisuuden tukemista niin, että nuori voisi tuntea voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja jälkihuollon polkuunsa. Koska luottamuksen rakentuminen jälkihuollon työntekijään voi kestää kauan, tulisi nuorta myös kuulla siinä, kenet hän haluaisi jälkihuollon työntekijäksi. (Paaso 2018, 109–110.)

Paason (2018) tutkimuksen mukaan onnistunut jälkihuolto edellyttää ensinnäkin sitä, että nuori saa valita itselleen mielekkäimmän asuinkaupungin ja saa sieltä hänen tarpeitaan vastaavan kodin. Nuori tarvitsee hänen tarpeitaan vastaavat peruspalvelut sekä tarvittaessa tukea tiiviiseen yhteistyöhön mielenterveys- ja päihdepalvelujen kanssa. Mikäli nuoren voimavarat eivät riitä opiskeluun, on nuoren pääsemistä kuntouttavaan työtoimintaan tai vastaavaan palveluun myös tuettava riittävästi. Jälkihuollon työntekijöiltä nuoret kaipaavat tukea arjen konkreettisiin askareisiin, virastoissa asioimiseen sekä tukien hakemiseen. Kuitenkin vielä näitäkin enemmän nuoret kaipaavat psykososiaalista tukea eli jonkun ihmisen, jolle voi jutella ihan tavallisista asioista. (Paaso 2018, 110–112.)

Suomessa jälkihuoltotutkimusta on tehty vähän; osin rekisteritutkimuksena ja osin paikallisin pienin ja laadullisin aineistoin (Yliruka ym. 2020). Myös Paaso (2018) ja Valkama (2017) toteavat, että jälkihuoltoa on tutkittu Suomessa

suhteellisen vähän, eikä pitkittäistutkimuksia jälkihuollossa olleiden nuorten pärjäämisestä ole tehty. Valkama (2017) tutki pro gradu -tutkielmassaan sosiaalisesta näkökulmasta nuorten kokemuksia jälkihuollosta todeten, että nuorten kokemuksiin pohjautuvaa suomalaista tutkimusta on erittäin vähän.

2.3 Lastensuojelulain muutos: jälkihuoltoikä pidentyminen

Lastensuojelulaki muuttui 1.1.2020. Lakimuutoksen tarkoituksena on vahvistaa sijaishuollossa olevien lasten perusoikeuksia muun muassa pidentämällä jälkihuollon ikärajaa 21 vuodesta 25 vuoteen. Lakimuutos edistää myös lasten kunnioittavaa kohtelua, huolenpitoa ja valvontaa sijaishuollossa. Samalla rajoitusten käytölle asetettavia edellytyksiä on tarkennettu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021a.) Ennen lakimuutosta tehdyistä tutkimuksista ilmenee, että jälkihuollon päätyminen 21-vuotiaana lisää huono-osaisuuden riskiä muun muassa sen takia, että tuen päätyttyä koulua ei saadakaan käytyä loppuun (Eriksson & Karppinen 2016, 122–123). Nuorten vapaudenkaipuu sijaishuollon päättyessä saattaa myös johtaa siihen, ettei nuori halua ottaa vastaan jälkihuollon palveluja. Ikärajan nostamista esitettiin siis myös sillä perusteella, että vaikka nuori ei itsenäistyessään ottaisi jälkihuollon palveluja vastaan, olisi hänellä mahdollisuus hakea niitä myöhemmin. (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 45–46.)

Jahnukainen (2004) toteaa ennen lakimuutosta tehdyssä tutkimuksessaan, että monet alkavat ottaa jälkihuollon palveluja vastaan vasta silloin, kun jälkihuoltoikä on päättymäisillään (Jahnukainen 2004). Kolme vuotta kestävä jälkihuolto on lyhyt siitä näkökulmasta, että työntekijän ja jälkihuollossa olevan nuoren välisen luottamuksen rakentuminen vie aikaa. Jos jälkihuolto kestää vain kolme vuotta, täytyy luottamuksen rakennuttua aloittaa lähes saman tien yhteistyön lopettamisen valmisteleminen, jotta nuori pärjäisi itsenäisesti jälkihuollon määräajan päätyttyä. (Paaso 2018, 111.)

3 Lastensuojelun nuoren hyvinvoinnin haasteita

Lastensuojelu ammatillisena käsitteenä, instituutiona tai toimenpiteenä antaa mielikuvan lapsuudesta, joka sisältää alakäsitteenä nuoruuden. Nuoruus käsitellään nuorisopsykiatriassa, nuorisohankkeissa ja -tutkimuksissa usein alkaen 12-vuotiaana. Kyseinen ikä tuo tullessaan myös lastensuojelulain mukaisia oikeuksia. Nuorella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa huostaanottoon, sijaishuoltoon tai yhteydenpitoon liittyvissä asioissa. Todellisuudessa lapsuuden loppumiselle ja nuoruuden alkamiselle ei kuitenkaan ole selkeää ikärajaa. Nuoruudesta ja nuorista on perusteltua puhua yleisellä tasolla, koska nuorena olemisella on vaikutus yksilön elämään. Tietyn ikäiset ihmiset jakavat samankaltaisia elämäntilanteita, kuten oppivelvollisuuden, kouluttautumisen ja täysi-ikäiseksi valmistautumisen siihen liittyvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Nuoruuden universaaliudesta huolimatta yhteiskunnan valtarakenteilla on merkitystä siinä, millaista nuoruutta nuori elää. Sukupuoli, etninen tausta, luokka-asema tai asuinpaikka vaikuttavat nuorten kokemuksiin hyvin eri tavoin, esimerkiksi sukupuolisidonnaisten odotusten suhteen. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 165–166.)

Nuoruudelle ajankohtana ominaista on itsenäisen ajattelukyvyn voimakas kasvu ja vapaa-ajan toimintojen oppiminen. Nuorella herää myös voimakas yksilöllisyyden tunne törmätessään vastakkaisuuksiin maailmassa. Nuoruus hahmottuu siirtymissä, jotka konkretisoituvat muutoksissa liittyen koulutukseen, työllistymiseen, perheellistymiseen, asumiseen tai vapaa-aikaan. Aikuistumisessa ja siirtymissä ovat keskiössä elämänhallinnan lisääntyminen ja itsenäistyminen, jota pyritään ohjaamaan, tukemaan ja kontrolloimaan erilaisten instituutioiden kautta. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 166–167.) Lastensuojeluasiakkuus näyttäisi yhä tyypillisemmin alkavan vasta murrosiässä, ja asiakkuus johtaa melko nopeasti huostaanottoon (Heino 2009, 73).

Keväällä 2019 osana kouluterveyskyselyä tehdyn tutkimuksen mukaan sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi eroaa monelta osin ikätoveriensä hyvinvoinnista. Sijoitetut nuoret kokivat terveydentilansa muita yleisemmin

keskinkertaiseksi tai huonoksi, ja heillä oli muita useammin väkivaltakokemuksia sekä haasteita mielenterveyden ja päihteiden kanssa. Vain kuusi nuorta kymmenestä tunnisti, että heille on tehty lastensuojelulain mukainen asiakassuunnitelma, ja viidennes nuorista ei tiennyt sen hetkistä sosiaalityöntekijäänsä. Vuonna 2019 on ollut sijoitettuja lapsia ja nuoria enemmän kuin koskaan aikaisemmin, 18 928 lasta ja nuorta. Tulokset osoittavat, että sijaishuollossa on parannettavaa lasten hyvinvoinnin tukemisessa. Tulokset tukevat myös tarvetta kehittää lasten, nuorten ja perheiden palveluita sekä tunnistaa jo sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten erityiset tuen tarpeita. (Ikonen, Eriksson & Heino 2020.)

Kouluttautumisen, työllistymisen, toimeentulon, asumisen ja jälkihuollon tukipalvelut ovat eri hallinnonaloilla hajanaisesti. Putoaminen tuki- ja palvelujärjestelmien väliin on todettu moneen kertaan kaikissa samaa asiaa selvitelleissä raporteissa, kuten esimerkiksi vuonna 2019 julkaistussa Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportissa. Lastensuojelutoimien, kuten myös jälkihuollon piirissä olevien nuorten asema on muita saman ikäisiä nuoria heikompi useassa suhteessa. Koulutustasosta, työllistymisestä, rikollisuudesta, varhaisista kuolemista ja eläköitymisestä sekä mielenterveyspalveluiden käytöstä kertovat tilastot kertovat jälkihuollon piirissä olevien heikommasta tilanteesta suhteessa muihin samanikäisiin. Riskit huonompaan selviytymiseen esitetään moninkertaisina. (Yliruka ym. 2020, 8.)

Paason (2018) mukaan sijoitettuna olleiden nuorten pärjäämisestä on tehty enemmän kansainvälisiä tutkimuksia, ja nämä tuovat esille samansuuntaisia tuloksia. Ikäryhmäänsä verrattuna jälkihuoltonuoret muodostavat huomattavan haavoittuvaisen ja moniongelmaisten nuorten joukon, jonka tunnuspiirteitä ovat muun muassa koulutuksen puute, heikko työllistymistilanne, päihde- ja mielenterveysongelmat, asumisen haasteet ja rikollisuus. Vaikka tutkimuksissa on tuotu esille myös samankaltaisia kehittämissuhteita, ei näitä ole kuitenkaan riittävästi huomioitu valtakunnallisella tasolla. Tältä nuorten joukolta vaaditaan ikäryhmäänsä verrattuna edelleen itsenäistymistä aikaisemmin ja vähemmillä taidoilla sekä tuella. Paaso (2018) selvitti tutkimuksessaan viiden nuoren sekä heidän työntekijöiden kokemuksia jälkihuollon merkityksellisyydestä. Tutkimus

toi esille sijaishuollossa vietetyn ajan merkityksellisyyden ja sieltä saatujen eväiden itsenäistymiseen tärkeyden. Keskeiseksi nousi myös oikeanlaisen palveluverkoston ja tiiviin tukiverkoston rakentaminen nuoren tarpeita vastaavaksi. (Paaso 2018.)

3.1 Nivelvaiheen haasteita

Tässä opinnäytetyössämme tarkoitamme nivelvaiheella siirtymää sijaishuollosta jälkihuoltoon. Lähteet käyttävät nivelvaiheen lisäksi myös eri termejä kuten siirtymävaihe, itsenäistymisvaihe tai sijaishuollon päättymisvaihe. Toisaalta Känkänen (2009, 238) muistuttaa myös yleisestä näkemyksestä, että sijaishuolto ja jälkihuolto tulisi nähdä kuitenkin kokonaisuutena.

Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat yksi syrjäytyneimmistä ryhmistä yhteiskunnassa. Toisin kuin omien vanhempien kanssa asuneilla nuorilla, joilla vanhempien tarjoama tuki voi jatkua pitkälle aikuisikään eikä kotoa pois muuttamisella ja itsenäistymisellä ole kiire, sijaishuollossa olleet joutuvat käymään saman prosessin läpi lyhyemmällä aikavälillä. Siirtymätilanteet ovat kriittisiä sen takia, että nuoren tilanne voi silloin lähteä joko hyvään tai huonoon suuntaan. Toimivalla jälkihuollolla voidaan tällöin edistää sijaishuollossa annetun tuen vaikuttavuutta. (Pukkio & Hipp 2016, 7–8.)

Helsingin yliopiston ja englantilaisen Anglia Ruskin Universityn yhteistutkimushankkeen Reciprocal Encounters -Young Adults Leaving Care tutkimuksesta käy ilmi, että pysyvyyden merkitys korostuu nuorten hyvinvointia vahvistavana tekijänä silloin, kun sijaishuollosta siirrytään jälkihuoltoon (Törrönen, Munn-Giddings, Gavriel, O’Brien, Byrne & Young Peer Researchers 2018, 91). Myös Lehtotie (2018) ottaa pysyvien suhteiden merkityksen esille pro gradu -tutkielmassaan todeten, että sijaishuollon vaikutuspiiristä pääsemistä ja muuttoa itsenäiseen asumiseen varjostaa yksin jäämisen pelko. Lehtotien haastatteleminen nuorten suhteet sijoitusta edeltävään sosiaaliseen verkostoon olivat monien kohdalla kärsineet sijoituksesta johtuvien häpeän tunteiden vuoksi. Nuorten puheenvuoroista voi havaita sen, että nuoret eivät halua muodostaa kiinteitä

tunnesiteitä lastensuojelun vaihtuviin työntekijöiden, ja puhuvat ainoastaan omaohjaajastaan nimellä käyttäen muista työntekijöistä sanaa ”ne”. Nuoret eivät olleet myöskään kiinnittyneet laitoksen toisiin nuoriin. (Lehtotie 2018, 47–48.)

Lehtotie (2018) kuvaa pro gradu -tutkielmassaan jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten kokemuksia. Hänen haastattelemiensa nuorten kertomuksissa toistuu kokemus osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vähyydestä sijaishuollon aikana. Kokemus siitä, että jokaista askelta vahditaan, eikä mistään asiasta saa päättää itse johtaa siihen, että nuorten suurimpana tulevaisuuden haaveena on laitoksesta pois pääseminen ja omaan asuntoon muuttaminen. Muita tulevaisuuden suunnitelmia, kuten esimerkiksi ammattiin opiskelu, eivät Lehtotien haastattelemat nuoret olleet tehneet. (Lehtotie 2018, 42–43.)

Itsenäistyminen ja laitoksesta poismuuton konkretisoituminen voi aiheuttaa nuorille kuitenkin pelkoa ja hämmennystä ja kaipuuta laitoksen struktuuriin. Lehtotien (2018) haastattelemien nuorten kokemusten mukaan sijaishuollon tarjoama sijais- ja jälkihuollon nivelvaiheessa tarjoama itsenäistymisjakso oli jäänyt puutteelliseksi muun muassa raha- ja virastoasioiden hoitamiseen liittyvän harjoittelun osalta. Nuoret kokivat myös, että heille tarjottu mahdollisuus harjoitella omassa asunnossa yöpymistä muutamana yönä ennen sijaishuollosta muuttamista oli tuntunut liian vähäiseltä. (Lehtotie 2018, 45–46.)

Nivelvaihe, kuten koko lastensuojelun vaiheiden ketju alkuarvioinnista jälkihuoltoon, ei ole erillinen toisistaan irrallinen tapahtuma, vaan eri vaiheet punoutuvat toisiinsa muodostaen kokonaisuuden. Strukturoitu työskentely, työn dokumentointi sekä suunnitelmallisuus ovat siirtymävaiheissa tärkeitä, auttaen lasta jäsentämään kokemuksiaan ja tunteitaan tunnistaakseen vahvuutensa ja voimavaransa. Siirtymävaiheen luomat ristiriitaisetkin tunteet sekä lapsen tarve hallita näitä moninaisia tunteita voivat hankaloittaa tunteiden esille tuloa ja niiden käsittelyä. (Känkänen 2009, 233–234.)

3.2 Erityishaasteita

Lastensuojelun asiakas voi jäädä väliinputoajaksi selviytymisen näkökulmasta, jos hänellä on esimerkiksi FASD (Fetal alcohol spectrum disorder) tai CP-diagnoosi, neuropsykiatrisia oireita tai päihdehäiriö. Heillä erityisen tuen tarpeet voivat olla samankaltaisia kuin älyllisesti kehitysvammaisilla, mutta heidän diagnoosinsa ei riitä erityishuoltolain mukaisiin palveluihin. Esimerkiksi nuorilla, joilla on neuropsykiatrisia häiriöitä, kuten autismin kirjon häiriö tai ADHD, on usein oppimisvaikeuksia, impulsiivisuutta sekä tarkkaavuuden pulmaa. Kuormittava ympäristö lisää usein oireilua, kun taas tukea antava ympäristö lievittää sitä. Nuorilla, joilla on FASD-diagnoosi, voi olla alkoholin aiheuttamia elimellisiä tai kehityksellisiä vaurioita, jotka näkyvät muun muassa oppimisvaikeuksina. Itsenäisen elämän aloittaminen voi heidän kohdallaan olla vaikeasti hallittavaa, opintojen loppuun suorittaminen tai työpaikassa pysyminen voi olla normaalia haasteellisempaa ja rahan käyttö voi tuottaa keskimääräistä suurempia vaikeuksia. Myös päihteisiin voi heidän kohdallaan muodostua ongelmallinen suhde. Diagnoosin puuttuminen jälkihuoltoon siirtyessä voi estää tarvittavien tukitoimien saamisen. (Yliruka ym. 2020, 48–53.)

Nuorten päihdehäiriöt liittyvät usein varhaisiin traumaattisiin kokemuksiin, laiminlyönnin tai hyväksikäytön kokemuksiin, puutteelliseen tai epäjohtonmukaiseen vanhemmuuteen ja perheen vuorovaikutusongelmiin, käytös- tai muihin psykiatrisiin häiriöihin tai kaveripiirin myönteisiin asenteisiin päihteidenkäyttöä kohtaan. (Niemelä 2018, 252–253.) Toisaalta geneettisten tekijöiden vaikutus riippuvuuden syntymiseen uskotaan olevan jopa 40–60 % (Thombs & Osborn 2019, 201).

Lehto-Salon (2011, 30) koulukoteihin kohdistuneen tutkimuksen mukaan sijaishuollossa olleista nuorista noin puolella on ollut jonkinasteinen päihdeongelma, jolla on ollut vaikutusta heidän selviytymiseensä. Tutkimuksen mukaan koulukohteissa eläneillä päihteiden käyttöön liittyvät häiriöt ovat huomattavasti yleisempiä kuin muilla nuorilla. Koulukotinuorista jopa 71 %:lla oli myös vähintään yksi vanhempi, jolla on päihdeongelma. Päihteiden käyttö nuoruusiällä on

yhteydessä myöhempiin mielenterveyden häiriöihin ja jopa pysyviin aivomuutoksiin, jotka heikentävät emotionaalista kypsymistä. (Lehto-Salo 2011, 56–57.)

Etenkin sijais- ja jälkihuollon nivelvaiheessa olevat päihderiippuvaiset nuoret tarvitsisivatkin erityisen paljon emotionaalista tukea sekä tukea katkaisuhuoltoon tai päihdekuntoutukseen pääsemiseksi, lääkehoidon toteuttamiseksi sekä haitallisesta kaveripiiristä eroon pääsemiseksi. Terveystenhuollon ja lastensuojelun tulisi tehdä tiivistä yhteistyötä, jotta nuori saisi tarvitsemaansa tukea mahdollisimman nopeasti. (Yliruka ym. 2020, 54–55.)

Lastensuojelun piirissä olevat kärsivät myös keskimääräistä useammin mielenterveyden ongelmista (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021b). Kiurun ja Metterin vuonna 2014 tehdyn tutkimuksen mukaan nuorisopsykiatrian asiakkaista 52 %:lla on lastensuojelun asiakkuus (Kiuru & Metteri 2014, 156). Myös lasten ja nuorten psyykenlääkkeiden käyttö on viime vuosina kasvanut. Psyykenlääkkeiden käyttö on nuorilla yleisempää kuin lapsilla, joskin aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöiden (ADHD) hoitoon tarkoitetut keskushermostoa stimuloivat lääkkeet ovat lapsilla yleisempiä. Mikäli psykososiaaliset hoidot eivät ole riittäviä, nuorille potilaille voidaan määrätä lääkitys masennukseen tai ahdistushäiriöihin. Psykoosilääkkeitä voidaan käyttää myös lasten ja nuorten käytöshäiriöiden hoidossa. Esimurrosiässä aloitettu psyykenlääkitys ennustaa kuitenkin käytön pitkäaikaisuutta. (Haapasalo-Pesu 2016.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä eri ammattiryhmiä edustavat työntekijät huolehtivat lääkehoidon toteuttamisesta silloin, kun asiakas ei pysty itse huolehtimaan lääkehoidostaan tai tarvitsee sen toteuttamiseen apua. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä lääkehoidon toteutumista huolehtivat yleensä terveydenhuollon ammattihenkilöt (esimerkiksi sairaanhoitaja, terveydenhoitaja, lähihoitaja) silloin, kun asiakas ei pysty itse huolehtimaan lääkehoidostaan tai tarvitsee sen toteuttamiseen apua. Lääkehoitoon kouluttamattomat työntekijät, kuten esimerkiksi sosionomit, suorittavat tarvittavan koulutuksen ennen lääkehoidon toteuttamiseen osallistumista. (Valvira 2021.)

Haasteena tuen saamiselle ja sen monimuotoisuudelle voi olla lastensuojelu-asiakkuuden peruste. Lastensuojelun tukitoimet on yleensä perusteltu yhdellä ongelmalla, vaikka tarpeen taustalla on usein moniongelmaisuuksia ja kodin kasvatusvaikeuksia, jotka liittyvät oireisuuteen, tunne-elämän häiriöihin, mielenterveysongelmiin, kouluvaikeuksiin ja päihteiden käyttöön. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 167–169.)

4 Lastensuojelun nuoren hyvinvoinnin edistäminen kohti aikuisuutta

Aikuisuuteen siirtymistä voidaan määritellä kolmella pääkriteerillä: itsestä vastuun ottaminen, itsenäinen päätöksenteko ja taloudellinen itsenäisyys. Aikuisuuteen liittyy myös useita kehitystehtäviä, jotka vaativat yksilöltä päätöksentekoa ja sopeutumista. Näitä ovat muun muassa ammattitaidon hankkiminen, työuran aloittaminen, parisuhteen ja perheen muodostaminen ja taloudellisen perustan luominen. Kehitystehtävien onnistumisella on merkittäviä vaikutuksia selviytymiseen sekä onnellisuuteen, ja siinä vaaditaan monenlaisten taitojen ja sosiaalisten suhteiden kehittymistä, persoonallisuuden kehitystä kuin myös yhteiskunnan tukea. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen ja Ruoppila 2015, 178–180.)

Toimeksiantajamme Messi toi esille aikuistumassa olevan nuoren hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä. Kysymyksistä nousivat esille neljä teemaa, jotka liittyivät nuoren itsenäistymiseen, osallisuuden toteutumiseen, syrjäytymisen havaitsemiseen ja ennaltaehkäisyyn sekä selviytymisen edistämiseen. Tästä muodostimme opinnäytetyömme neljä keskeistä käsitettä. Aiemmat tutkimukset toivat esille nuoren hyvinvoinnin osa-alueisiin liittyviä haasteita, jotka olivat selkeästi kytköksissä näihin samoihin käsitteisiin.

Käsitelläksemme nuorten kokemuksia sekä selvittääksemme niiden perusteella nuorten tuen tarpeita olemme tarkastelleet aihetta näiden neljän eri käsitteen avulla. Tutkimme kuinka itsenäistymisen, osallisuuden ja selviytymisen

tukeminen sekä syrjäytymisen ehkäisy ovat toteutettavissa, kun päämääränä on nuoren hyvinvoinnin edistäminen.

4.1 Itsenäistyminen

Nurmen ja kumppaneiden (2015) mukaan itsenäistyminen tapahtuu yleensä siirtäessä aikuisuuteen. Tätä siirtymää voidaan määritellä aikana, jolloin ihminen ottaa vastuun omasta itsestään sekä itsenäisen päätöksenteon että taloudellisen itsenäisyyden muodossa. Omissa perheissään asuvien nuorten aikuisten itsenäistyminen on teollisissa maissa viimeisinä vuosikymmeninä viivästynyt, koska sosiaaliset ja taloudelliset muutokset ovat pitkittäneet heidän riippuvuuttaan vanhemmistaan. (Nurmi ym. 2015, 178.) Lastensuojelulain 47 §:n mukaan sijaishuolto loppuu viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta (Lastensuojelulaki 417/2007). Heidän kohdallaan itsenäistymisprosessi alkaa siis riippumatta siitä, ovatko he siihen valmiita vai eivät.

Sinkkonen (2010) tuo esille kiintymyssuhteen merkityksen nuoren itsenäistymisprosessissa. Kuten uhmaikäisen lapsen, myös murrosikäisen nuoren pitäisi saada itsenäistyä turvallisten ja rakastavien aikuisten suojassa. Lapsuudessaan turvallisesti kiintynyt nuori itsenäistyy helpommin kuin turvattomasti kiintynyt. (Sinkkonen 2010, 83–85.) Känkänen (2009) tuo myös esille kiintymyssuhteen sekä tuen merkityksen siirtymisessä sijaishuollosta itsenäiseen elämään. Usealla lastensuojelun piirissä olevalla lapsella ja nuorella on kokemuksia sivuun jäämisestä sekä loukatuksi ja hylätyksi tulemisesta. Kuten itsenäistyminenkin, jokainen muutosvaihe nuoren elämässä herättää monenlaisia tunteita uteliaisuudesta ja jännityksestä aina häpeään ja pettymykseen. Tieto itsenäistymiseen tarvittavista nuoren omista voimavaroista ei ainoastaan riitä, vaan lisäksi tarvitaan myös kannattelijoita ja vieressä kulkijoita sekä oikea-aikaista ja oikein mitoitettua tukea. (Känkänen 2009, 232–237.)

4.2 Osallisuus

Osallisuus tarkoittaa yksilön mahdollisuutta päästä osalliseksi yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista, joka merkitsee mahdollisuutta huolenpitoon, vaikuttamiseen sekä mukanaoloon. Suomessa sosiaali- ja terveystalitiikan tehtävänä on tukea ihmisten osallisuutta ja ihmisarvoisen elämän toteutumista. Osallisuutta voidaan vahvistaa muun muassa köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisellä, asumisen tukemisella, sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistamisella sekä viimesijaisen toimeentulon turvaamisella. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021b.) Lapsen oikeutta osallisuuteen on suojattu vahvasti niin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa kuin suomalaisessa lainsäädännössä. Lapsen osallisuus kuuluu myös lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin. (Saastamoinen 2010, 65–66.)

Nuorille kokemus osallisuudesta eli kokemus yhteiskuntaan ja lähiyhteisöön kuulumisesta, kuulluksi tulemisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa oman elämänsä kulkuun on merkittävä heidän hyvinvointiaan tukeva asia (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021c). Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen palvelujen kehittämisessä vaatii aikuisilta kykyä tunnistaa sekä omassa toiminnassaan että toimintaa ohjaavissa rakenteissa mahdollisia lasten ja nuorten osallisuuden esteitä (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021d). Sijaishuollossa olevien nuorten osallisuutta tulisi ennen jälkihuoltoon siirtymistä tukea herättelemällä heitä suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan (Lehtotie 2018, 61).

Vuoden 2020 nuorisobarometrin mukaan 95 % suomalaisista nuorista kuvailee kokemuksiaan julkisista palveluista myönteisinä ja kokee pystyneensä osallistumaan omien asioidensa hoitamiseen kohtalaisen hyvin. Negatiivisia kokemuksia nousee eniten mielenterveyspalveluista, nopeasta pääsystä hoitoon sekä hoidon jatkuvuudesta. Haavoittuvassa asemassa olevat ja erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret eivät barometrin mukaan kuitenkaan koe tasavertaisuutta osallisuuden kokemusten suhteen muihin vastaajiin verrattuna. Osa heistä on kohdannut syrjintää ja ennakkoluuloja julkisissa palveluissa. Jotkut vastaajista raportoivat tunteneensa ensimmäisen kerran arvostusta ja osallisuutta kymppi-luokalla tai työllisyyttä edistävässä työpajassa. Tyytymättömiä osallisuuden

toteutumiseen ovat ne, jotka käyttävät eniten palveluja ja tyytyväisimpiä ne, jotka eivät juurikaan tarvitse palveluja. (Berg & Myllyniemi 2020, 5–7.)

Osallisuus määritellään lastensuojelulain 4. luvussa sisältäen lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen, lapsen puhevallan käytön ja edunvalvojan määräämisen huoltajan sijaiseksi. Lapsen osallisuus vahvistuu hänen täytettyään 12 vuotta, jonka jälkeen lapsella on oikeus käyttää puhevaltaa häntä itseään koskevissa asioissa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:n mukaan jokaiselle sosiaalihuollon asiakkaalle on laadittava asiakassuunnitelma (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Lastensuojelussa asiakassuunnitelmaan kirjataan muun muassa lapsen ja hänen perheensä palvelujen ja tuen tarve sekä toteuttaminen, sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä se, miten yhteydenpito vanhempiin ja sosiaalityöntekijään tai muuhun lastensuojelun työntekijään toteutetaan. Asiakassuunnitelmaa voidaan täydentää hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Asiakassuunnitelma on laadittava aina yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. On tärkeää, että kaikki osapuolet pääsevät osallistumaan suunnitelman tekoon ja pääsevät kertomaan mielipiteensä. Myös eriävät mielipiteet tulee kirjata. (Saastamoinen 2010, 81–84.)

Jokelan (2013) mukaan lastensuojelussa on asiakkaita, jotka kokevat pystyvänsä vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin ja tuntevat olevansa osallisia omassa lastensuojelunasiakkuudessaan. Osallisuuden kokemusta vahvistaa se, että sijaishuollon rakenteet tukevat osallisuuden edistämistä ja se, että työntekijät pysyvät pitkään samoina. Osallisuuden kokemusta sen sijaan heikentää se, ettei aitoa vuorovaikutusta sijaishuollossa olevan ja työntekijän välille ole muodostunut. Heikentäviä tekijöitä ovat myös työntekijöiden vaihtuvuus sekä liialliset asiakasmäärät. Heikoimmassa asemassa olevat vähiten osalliset lapset eivät Jokelan tutkimuksen mukaan aina edes ymmärrä osattomuuttaan. (Jokela 2013, 57–59.)

Vaikka lastensuojelulaki ajaa voimakkaasti lasten osallisuutta, sekä pitää ensisijaisena lapsen aktiivista huomioimista ja mukaan ottamista, ovat lapsen oikeudet osallistumiseen heikosti tunnetut. Lapsen osallisuus on subjektiivista eli

lapsen näkökulmasta lähtevää. Tämä tekee osallisuuden toteutumisen tutkimisen haastavaksi. Lapsen osallisuus toteutuu monimutkaisissa, aikuislähtöisissä vallankäytön verkoissa, eikä osallisuus ole lastensuojelussa neutraalia tai tasarvoista. Lastensuojelussa tapahtuva osallisuus sisältää keskeisen jännitteen: tuetaanko lasten itsemääräämisoikeutta antamalla heille valtaa tehdä ratkaisuja, vai suojellaanko lapsia sulkemalla heidät päätöksenteon ulkopuolelle. Merkittävien elementti osallisuuden toteutumisessa on aikuisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus. Tutkimuksissa onkin tullut ilmi, että tärkeimpänä tekijänä sosiaalityön toiminnassa on työntekijän kyky ja mahdollisuus kohdata asiakas. On tärkeää, että lastensuojelun lapselle ja nuorelle syntyy kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Riskitekijöinä osallisuuden toteutumattomuudelle lastensuojelussa nousevat kiire, aikuisten vallankäyttö, aikuisten tiedon ylikorostuminen, lapsen tai nuoren tiedon väheksyminen, kyvyttömyys nähdä lasta yksilönä, työntekijöiden vaihtuminen, lapsen epätietoisuus ammattilaisen tavoitteista, viranomaiskäytännöstä toiseen riepottelu sekä yhteistyön puute. Lastensuojelussa lasten osallisuuden toteutumiseksi kaivataankin lisää yksilöllisempää työskentelyä. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 118, 123–132.)

4.3 Syrjäytyminen

Syrjäytymistä voidaan määritellä monesta eri näkökulmasta. Yhteiskuntatieteissä sitä määritellään köyhyyden ja sosiaalisen osattomuuden kautta niin, että sillä tarkoitetaan yksilöiden, perheiden tai yhteisöjen joutumista sopivana pidetyn elintason, elämäntavan tai resurssien hallinnan ulkopuolelle. Kriminologiassa syrjäytyneisyyttä määritellään laajemmin lisäämällä edellä mainittuun määritelmään myös yksilön siteiden katkeaminen sosiaalista kontrollia harjoittaviin instituutioihin, kuten perheeseen, kouluun, kulutukseen ja työelämään. (Kivivuori 2009, 3.)

Suomalaiseen lastensuojeluun syrjäytymisen käsite tuli 1980-luvulla korvaten marxilaisperäisen vieraantumisen käsitteen ja haastaen moniulottuneisuudellaan perinteisiä huono-osaisuuden ja köyhyyden käsitteitä. Hiljalleen se alettiin yhdistää monimutkaistuvien yhteiskuntien ongelmiin. (Harrikari 2019, 302.) Jo

1990-luvulta lähtien on sillä julkisessa keskustelussa sekä viranomaispuheissa viitattu riskinuoriin, syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin sekä haasteellisesti käyttäytyviin nuoriin (Aaltonen & Heikkinen 2009).

Pekkarinen (2011) ottaa väitöskirjassaan esille lasten syrjäytymisriskeistä käytävässä keskustelussa ilmenevän yksilö- ja perhekeskeisyyden, viitaten siihen, että lapsuuden hyvinvoinnin katsotaan riippuvan siitä, miten perhe voi yhteiskunnassa ja lapsi perheessä. Keskustelussa vähemmälle huomiolle jää edelleen se, miten yhteiskunta, jossa lapsi ja perhe elävät, voi. (Pekkarinen 2011, 25.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusten mukaan 77 % sijoituksessa olleista nuorista suorittaa vain perusasteen tutkinnon, kun omissa perheissään asuvien verrokkien vastaava määrä on 21 %. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen on yhteydessä nuorten päihde- ja mielenterveysongelmiin, syrjäytymisvaaraan sekä haasteisiin integroitua yhteiskuntaan. Raportista ilmenee myös kuntien väliset erot jälkihuollon palvelujen tuottamisessa ja se, että palvelujärjestelmien hajanaisuus jättää lastensuojelun yksin nuorten jälkihuollossa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 10–11.)

On tutkittu, että vastavuoroiset ystävyys-suhteet sekä vahvistavat nuoren myöhempiä itsetuntoa, että pienentävät masennusriskiä. On todettu, että ystävyys-suhteilla on valmentava vaikutus nuoren läheisten suhteiden kehittymiseen, kun taas ryhmässä toimiminen tukee nuoren kykyä toimia yhteiskunnassa. Salmivallin (2008) mukaan Gauze, Bukowski ja Aquan-Assee (1996) ovat tutkimuksissaan todenneet ystävyys-suhteissa tapahtuneiden muutosten vaikuttavan erityisen haitallisesti niiden nuorten itsetuntoon, jotka tulevat vähän tukea tarjoavista perheistä. Mikäli nuori ei saa tukea omalta perheeltään, on ystävyys-suhteiden puuttuminen merkittävä riskitekijä kielteisen minäkuvan muodostumiseen. Niillä nuorilla, joilla on ollut vastavuoroinen ystävyys-suhde, ei tuen puute perheeltä ole vaikuttanut samalla tavalla kielteisen minäkuvan muodostumiseen, kuin niillä, joilla ystävyys-suhdetta ei ole ollut. Läheinen ystävyys-suhde saattaa näin ollen olla erityisen tärkeä lapsille tai nuorille, joilla on haasteita omissa perhe-suhteissaan. (Salmivalli 2008, 38–39.) Nurmi kumppaneineen (2015) muistuttaa

ystävien ja perheen olevan tärkeimpiä sosiaalisen ympäristön tukipilareita nuoren elämän ohjautumisessa, koskien esimerkiksi koulutusta ja työelämää. Ylipäätään kaikki pysyvät ihmissuhteet, erityisesti sisarusuhde, joka usein muodostuu pitkäikäisimmäksi perhesuhteeksi, tukee nuoren positiivista kehitystä. (Nurmi ym. 2015, 155, 211–213.)

4.4 Selviytyminen

Selviytyminen voidaan määritellä prosessina, joka muodostuu tunnereaktioiden ketjusta, joka ajan myötä muuttuu laajemmaksi strategiaksi (Sugarman 2001, 160). Sugarman (2001) kertoo Schlossbergin (1995) teorian mukaisesti ihmisen kyvystä selviytyä elämän siirtymävaiheista. Teorian mukaan selviytyminen riippuu neljästä eri muuttujasta, jotka ovat tilanne, henkilökohtaiset resurssit ja ominaisuudet, tilanteessa saatavilla oleva sosiaalinen tuki ja selviytymisstrategiat. Selviytymiseen vaikuttaa muun muassa se, onko tilanne ollut odotettavissa vai onko se tullut yllätyksenä, tuleeko se elämänvaiheeseen sopivana ajankohtana, onko henkilöllä muita samanaikaisia stressitekijöitä, näkeekö hän tilanteen positiivisena vai negatiivisena, mihin asioihin henkilö voi tilanteessa vaikuttaa ja muuttaako siirtymä henkilön roolia suhteessa muihin ihmisiin. Myös henkilön iällä, psykologisella kypsyydellä, sukupuolella, kansallisuudella, arvoilla ja persoonallisuuden piirteillä on selviytymisen kannalta merkitystä. Persoonallisuuden piirteet voivat ennustaa esimerkiksi joustavuutta tai pystyvyyden tunnetta siirtymätilanteessa. Toisaalta siirtymästä selviytymiseen vaikuttaa myös se, mikä motivoi henkilön toimintaa tilanteessa, eli onko henkilö motivoitunut huolehtimaan vain välittömistä tarpeistaan vai kenties toiminnallaan vaikuttamaan omaan tulevaisuuteensa. (Schlossberg 1995 Sugarmannin 2001 mukaan, 149–154.)

Selviytymiseen vaikuttavaan sosiaaliseen tukeen voidaan ajatella kuuluvan ai-neellinen ja kognitiivinen tuki, kuten taloudellinen tukeminen sekä ohjaaminen ja avustaminen ongelmallisissa tilanteissa. Sosiaalista tukea on myös henkilön saama vahvistus omasta arvokkuudestaan sekä mahdollisuus vastavuoroiseen emotionaaliseen vuorovaikutukseen ja tunteeseen siitä, että joku välittää.

Tärkeää on myös se, että henkilö voi luottaa siihen, että hän saa tarvittaessa apua. Selviytymisstrategioita siirtymätilanteissa ovat esimerkiksi tilanteen muovaaminen itselle sopivammaksi, tilanteesta pakeneminen tai tilanteen välttäminen, oman resilienssin eli psyykkisen palautumiskyvyn kehittäminen esimerkiksi rentoutuksen keinoin tai pyrkiminen muuttamaan tapaa, jolla havainnoi ja arvioi siirtymätilannetta. (Sugarman 2001, 154–159.)

Selviytymisen eli resilienssin käsite liittyy minän joustavuuteen, itsekorjautuvuuteen ja kykyyn ennakoida uhkia. Lastensuojelun piirissä olevat nuoret joutuvat usein selviytymään. Nuoret tarvitsevat paljon ohjausta ja tukea, jotta haavoittavat ja turvattomat olosuhteet eivät heikentäisi nuoren selviytymiskeinoja. Ääri rajoilla oleva nuori ottaa käyttöön omat tapansa selviytyä, mitkä eivät välttämättä ole nuorelle itselleen hyväksi. Luottamuksen muihin ihmisiin ollessa riittävästi rakentunut, hakeutuu nuori häntä turvaavan ihmisen luo. Lastensuojelun turvallisen ja luotettavan ohjaajan tuki auttaa nuorta oikeisiin toimintamalleihin. (Barkman 2009.)

4.5 Lastensuojelun nuoren kognitiivinen, sosiaalinen ja aineellinen tuki

Ihmisen toimintakyky koostuu ihmisen fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista edellytyksistä selviytyä ja voida hyvin arjessa (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022a). Sosiaalityön ydinperustana on se, että yhdessä asiakkaan kanssa pyritään parantamaan asiakkaan aineellista, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä siihen liittyviä vuorovaikutussuhteita (Niemi 2016, 97). Lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen ja nuoren elämänhallinnan tukeminen sekä ohjaaminen (Aaltonen & Heikkinen 2009, 166). Lastensuojelun asiakkaiden tukemiseen kuuluu myös taloudellinen tuki sekä asumisen tukeminen (Mikkola 2004, 61). Tältä pohjalta olemme jakaneet lastensuojelun nuorten tarvitseman tuen kognitiiviseen, sosiaaliseen ja aineelliseen tukeen.

Kognitiivisella tuella tarkoitamme tässä yhteydessä elämänhallintaan liittyvän kognitiivisen toimintakyvyn tukemista. Ihmisen kognitiivinen toimintakyky tarkoittaa tiedonkäsittelyn osa-alueiden kuten muistin, oppimisen, tarkkaavuuden,

ongelmien ratkaisun, orientaation ja toiminnanohjauksen toimimista yhdessä, mahdollistaen arjesta suoriutumisen (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022a). Ihmisen kyky toimia kehittyy sellaisessa vuorovaikutussuhteessa, jossa häneen suhtaudutaan oman oppimisensa ja kasvunsa toimijana eli subjektina, eikä niinkään toiminnan kohteena eli objektina (Nivala & Ryyänen 2019, 98–99). Kognitiivisella tukemisella voidaan siis tarkoittaa nuoren saamaa ohjausta hänen toimijuutensa ja toimintakykynsä vahvistamiseksi.

Sosiaalinen tuki voidaan määritellä toimintana, jossa ihminen saa hyvinvointia tukevia myönteisiä kokemuksia ollessaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Sosiaaliseseen tukeen kuuluu kokemus sosiaalisesta yhteisyydestä, johon sisältyy ohjauksen ja tiedonsaannin mahdollisuus, avun saaminen ja mahdollisuus saada muilta ihmisiltä arvostusta. Siihen kuuluu myös hoivan antaminen ja vastaanottaminen, läheisyyden ja kiintymyksen kokeminen sekä sosiaalinen liittyminen eli tunne kuulumisesta johonkin ryhmään. (Mankinen, Martelin, Pasanen, Tamminen & Solin 2020, 1.)

Tässä tutkimuksessa sosiaalinen tuki tarkentuu sosiaalisen toimintakyvyn tukemisena. Sosiaalinen toimintakyky käsittää Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (2022a) yksilön, sosiaalisen verkoston, ympäristön, yhteisön ja yhteiskunnan välisissä dynaamisissa vuorovaikutussuhteissa muodostuvaa kokonaisuutta. Tämä ilmenee esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa sosiaalisena aktiivisuutena ja osallisuuden kokemuksina, jotka ilmenevät kahdessa ulottuvuudessa: ihminen vuorovaikutussuhteissaan sekä ihminen aktiivisena toimijana ja osallistujana yhteisöissä ja yhteiskunnassa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022a).

Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiin, sisaruksiin sekä muihin hänelle läheisiin henkilöihin (Lastensuojelulaki 417/2007). Sijaishuoltopaikan on tuettava lapsen mahdollisuutta pitää yhteyttä hänen kehitystään tukeviin sosiaalisiin kontakteihin, joita voivat perheen lisäksi olla esimerkiksi isovanhemmat, kummit tai ystävät. Yhteydenpito voi tapahtua läheisten vierailuilla sijaishuoltopaikkaan, puhelimitse, postitse tai sähköpostitse. Sosiaalisten kontaktien ylläpitäminen voi olla myös

taloudellista tukemista, esimerkiksi maksamalla matkakustannuksia tai tarjoamalla vierailijoille majoitusta. (Saastamoinen 2010, 135–138.)

Sijaishuollon työntekijöiden velvollisuus on välittää lapselle tieto siitä, etteivät hänen vanhempansa ole häntä hylänneet. Vanhemmat voivat myös auttaa lasta sopeutumaan sijaishuoltoon. Lapsella tulee kuitenkin olla myös mahdollisuus kiintyä sijaishuollon työntekijöihin. Toisaalta myös vanhempien vanhemmuutta täytyy tukea. Vanhempi voi tuntea mustasukkaisuutta tai huonommuuden tunnetta, jos lapsi on kiintynyt ulkopuoliseen aikuiseen. Joskus kriisiytynyt tilanne aiheuttaa vanhemmalle häpeän ja syyllisyyden tunteita, jotka estävät häntä pitämästä yhteyttä lapseen. Tällöin lapsen ja vanhemman suhteen tukeminen on tärkeää. (Saastamoinen 2010, 139–140.) Vanhempien tukemista voidaan tehostaa tekemällä heille oma asiakassuunnitelma, tarvittaessa yhteistyössä esimerkiksi mielenterveys- tai päihdehuollon kanssa. Vanhempien sijaishuollon aikaisella tukemisella voidaan turvata lasten mahdollisuutta pitää vanhempiin yhteyttä sijaishuollon aikana ja edistää lapsen ja vanhempien suhteen tukemista myös sijaishuollon jälkeisenä aikana. (Saastamoinen 2010, 86.)

Työntekijän tulisi auttaa nuorta pitämään yllä suuntaa, joka tukee itsenäistymistä. Vertaisten tuen ja läheisverkostojen ylläpitäminen ja vahvistaminen, jo heti sijoituksen alkuvaiheesta lähtien, vahvistaa nuoren sosiaalisia kykyjä ja luo pohjaa myöhemmälle selviytymiselle. Sijaishuollon aloitusvaiheen lisäksi päättämisvaihe tuo nuorelle eteen kaksi vaativaa tunnetason prosessia: luopuminen ja uudelleen aloittaminen. Nuoren on pohdittava, jatkuuko suhde sijaishuollon työntekijöihin ja sen aikana muodostuneisiin toveruussuhteisiin. (Känkänen 2009, 239.)

Huostaanottoihin ja sijoituksiin päädytään monista eri syistä, tilanteiden vaihdellessa vastentahtoisesta sijoituksesta nuoren omaan pyyntöön. Kivistö (2006) on nuorten kokemuksia viranomaispalveluista tutkiessaan tehnyt huomion, että sijoitusta itse pyytäneet nuoret ovat pohtineet iän tuomaa mahdollisuutta hakea apua. Nuorten ollessa pienempiä heidän on ollut mahdotonta hakea apua, koska vanhemmat ovat vastustaneet tai olleet myöntämättä ongelmia (Kivistö 2006, 74). Vanhempien ja suvun tukiverkosto saattaa näin ollen puuttua sijais-

sekä jälkihuollon ajalta kokonaan. Kivistö (2006, 74) toteaa, että lastensuojelun näyttäisi olevan helpompi puuttua ja työskennellä oirehtivien, näkyvien nuorten kanssa tai nuorten, jotka pyytävät itse apua.

Osallisuuden tukemisen käsitettä voidaan tarkastella myös sosiaalipedagogisessa näkökulmassa. Sosiaalipedagoginen työote tukee ihmisen omaa toimijuutta ja voimaantumista (*empowerment*) vahvistaen ihmistä tuntemaan itsensä merkitykselliseksi sekä kuulumaan johonkin, olemaan yhteisön jäsen ja osana yhteiskuntaa. Ihmistä voidaan auttaa vain ymmärtämällä hänen elämäntodellisuuttaan niissä resursseissa ja valinnoissaan, jotka ovat hänelle suotu. (Nivala & Rynänen 2019, 196–198, 201.)

Aineelliseksi tueksi voidaan määritellä yksilön tulo- ja asumisen tason tukeminen (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022b). Sijaishuollon aikana alle 15-vuotiaan lapsen on saatava omaan käyttöönsä käyttövaroja hänen yksilöllisen tarpeensa mukaisesti ja 15 vuotta täyttäneelle määrä, joka vastaa kolmasosaa voimassa olevan elatustuen määrästä (Lastensuojelulaki 417/2007, 55 §). Esimerkiksi vuonna 2022 täysimääräisen elatustuen ollessa 172,59 € kuukaudessa on käyttövaran määrä oltava kuukausittain vähintään 57,53 €. Muusta aineellisesta tuesta, kuten vaatetuksesta, hygieniatuotteista, koulunkäynnistä, harrastuksista tai opinnoista aiheutuneista kustannuksista huolehtii kunta sekä sijaishuoltoa tarjoava yksikkö. Sijaishuoltopaikalla ei ole oikeutta puuttua nuoren käyttövarojen käyttämiseen, mutta talouden hallintaan ja rahankäyttöön kuuluisi lastensuojelulain mukaisesti opastaa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022c.)

Lastensuojelulain 77 §:n mukaisesti sijaishuollossa olevan lapsen tuloista, korvauksista tai saamisista (pois lukien lapsilisästä) on varattava 40 % hänen itsenäistymisvaroihinsa. Tulojen ollessa riittämättömät, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tuettava itsenäistyvää nuorta sijoituksen päättyessä. Itsenäistymisvarat ovat tarkoitettu lapselle tai nuorelle itsenäistymisen tukemiseen sekä turvaamiseen, ja maksamisen ajankohta on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätettävissä. Itsenäistymisvarat on annettava kuitenkin viimeistään nuoren täyttäessä 25 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a.)

Jälkihuollon piirissä olevalla nuorella ollessa riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen, on kunnan viivytyksettä järjestettävä lastensuojelulain 76a §:n mukaan toimeentulotuen lisäksi taloudellinen tuki nuoren kuntoutumiseksi. Tuki tarkoittaa riittävää taloudellista tukea sekä asumisolojen korjaamista tai tarpeen mukaisen asunnon järjestämistä. Jälkihuollon taloudellisen tuen tarkoitus on nuoren itsenäistymisen ja yhteiskuntaan kiinnittymisen tukeminen, koskien tarpeen mukaisesti myös alle 18-vuotiaan lapsen itsenäistä asumista. (Lastensuojelulaki 417/2007; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a.)

Nuorella on subjektiivinen oikeus taloudelliseen tukeen, joka käytännössä on yksilöllisesti ja nuoren tarpeita vastaavasti esimerkiksi harrastuksen, asumiskustannusten, muuton tai asunnon sisustamisesta aiheutuneiden kulujen korvaamista. Kunta saa harkita, mutta kunnan on myös huomioitava, mitä kustannetaan itsenäistymisvaroista ja mikä kuuluu lastensuojelulain mukaiseen taloudelliseen tuen piiriin. Sosiaalitoimella on velvollisuus järjestää tarpeen mukaan esimerkiksi välivuokrausasunto, vuokravakuus, asumisohjaajan tai tukihenkilön palvelut tai muita erityisiä asumisjärjestelyitä itsenäisen asumisen tukemiseksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a.)

5 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimustehtävä

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa kokemuseräistä tietoa nuorilta lastensuojelun sijaishuollon ja jälkihuollon tarpeisiin, jotta nuoren siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon tuettaisiin tarkoituksenmukaisesti ja nuoren itsenäistymisprosessi helpottuisi. Toimeksiantajamme toimi sijais- ja jälkihuoltoa Pohjois-Karjalan alueella tuottava Nuorisokoti Messi Oy. Laajempi tutkimustehtävä oli selvittää, kuinka lastensuojelun sijaishuolto ja jälkihuolto voivat vastata itsenäistyvien nuorten tuen tarpeisiin, jotta nuoret voisivat kokea enemmän osallisuutta sekä selviytyä paremmin uudesta itsenäisestä arjesta ja minimoida syrjäytymisriskin.

Tutkimuskysymyksiämme olivat

1. Millaista tukea nuoret tarvitsevat sijaishuollon loppuvaiheessa?
2. Millaisia tuen tarpeita nuorten kokemuksista nousee jälkihuollon näkökulmasta?

6 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat ja toteutus

Tutkimusmenetelmän valinnassa tutkijan tulee miettiä, minkä menetelmän avulla hän saa haluamansa tiedon parhaiten ja mahdollisimman luotettavasti. Laadullisen tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää sitä, että siinä annetaan tilaa tutkimuksen kohteena olevan ajatuksille sekä luovalle ilmaisulle, joka tarjoaa syvemmän analysoinnin mahdollisuuden. Tutkimustulos kuvailee ilmiötä, muttei vastaa kysymykseen miksi. Tutkimustuloksia voivat vääristää myös havainnoinnin ja tekstin analysoinnin seurauksena tapahtuvat tulkintavirheet, sekä tutkijan ennakko-odotukset ja emotionaalinen tila. (Breakwell, Hammond & Fife-Schaw 2000, 22.)

Menetelmäksemme valikoitui toimeksiantajamme tarvitseman tiedon luonteen vuoksi laadullinen tutkimus. Totesimme, että teemahaastattelu joustavuutensa vuoksi oli soveltuvin tapa saada nuorten kokemuksia esille. Nuorilta saamiimme kokemuksia eli aineistoa käsitellessämme totesimme sen laajuuden vuoksi aineistonkäsittelyyn parhaiten sopivaksi teoriasidonnaisen sisällönanalyysin. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi olisi aineistomme laajuuden vuoksi ollut vaikeasti hallittavissa. Arvioimme myös, että teoreettisen tietoperustan suppeus nivelvaiheeseen liittyvien tutkimusten osalta olisi heikentänyt aineiston validiteettia teoriaa testaavana.

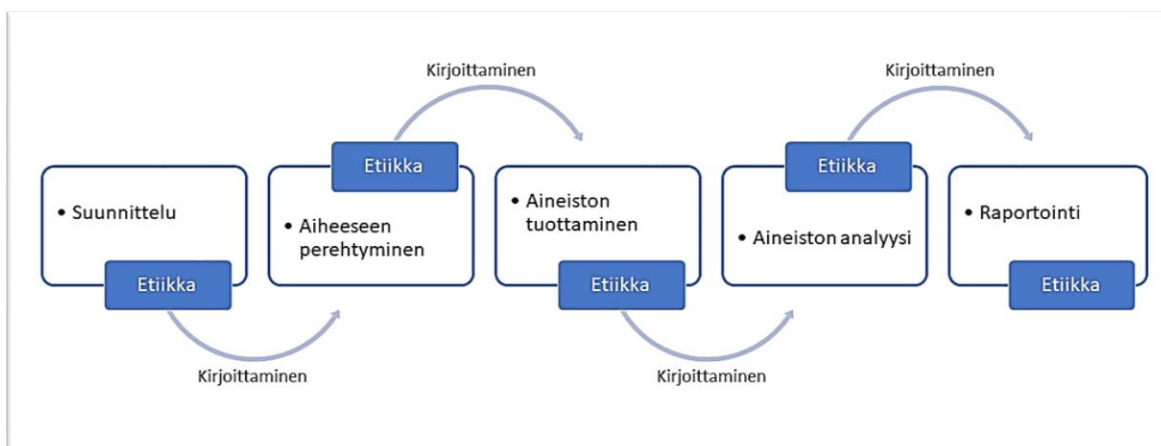
6.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus soveltuu hyvin tutkimukseen, jossa halutaan kuulla ihmisten kokemuksista tai ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista

rakenteista niiden yleisluontoisen jakaantumisen sijaan, tai jos halutaan tutkia luonnollisia tilanteita tai syy-seuraussuhteita, joita ei voi tutkia kokeellisen asetelman avulla (Metsämuuronen 2008, 14). Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä tulee tarkastella kontekstin, ilmiön intention sekä prosessin näkökulmasta. Kontekstin huomioiminen tarkoittaa sitä, että tutkija ensinnäkin selvittää millaisiin yleisiin, kuten sosiaalisiin, ammatillisiin, kulttuurisiin tai historiallisiin yhteyksiin tutkittava ilmiö liittyy. Sen jälkeen tutkija kuvaa, millaisessa tutkimustilanteessa tutkimusaineisto kerättiin. (Vilkkä 2021, 120.)

Teoriaan peilaaminen on välttämätöntä laadullisessa tutkimuksessa. Teorialla tarkoitetaan tutkimuksen teoreettista osuutta eli tutkimuksen viitekehystä, joka muodostuu tutkimusta ohjaavasta metodologiasta sekä siitä, mitä tutkittavasta aiheesta jo tiedetään. Teoriaa tarvitaan siis myös tutkimuksen luotettavuuden, eettisyyden ja tutkimusmetodien hahmottamiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23–24.)

Laadullinen tutkimus on suunnittelusta, aiheeseen perehtymisestä, aineiston tuottamisesta ja analyysistä sekä raportoinnista muodostuva prosessi sekä oppimistapahtuma, jossa tutkija toimii itse aineistonkeruun välineenä (kuvio 1). Kentältä saatu aineisto jäsentää teoreettista tarkastelua (Kiviniemi 2015, 78). Tutkijan tulkinnat ja ymmärrys kehittyvät tutkijan tietoisuudessa pikkuhiljaa tutkimuksen edetessä ja samalla tutkimuksen menetelmälliset ratkaisut täsmentyvät. Tämä lähestymistapa edellyttää, että tutkija tiedostaa oman tiedostamisensa kehityskulkua ja on tarvittaessa valmis tekemään muutoksia tutkimuksensa suunnitelmaan. (Kiviniemi 2015, 74–75.) Tulkinnan tarkoituksena on aukaista merkityssuhteita, jotka ovat välittömältä havainnoinnilta piilossa (Vilkkä 2021, 120).



Kuvio 1. Tutkimusprosessin kulun malli (Günther & Hasanen 2021).

Ymmärtääkseen ja tulkitakseen tutkimuskohdetta tutkija muodostaa teemoja ja kysymyksiä oman ymmärryksensä valossa. Tästä huolimatta tutkittavan kokemukset eivät koskaan tule täysin ymmärretyksi, vaikka tutkijan merkitysmaailma prosessin aikana muuttuisikin. Merkitysmaailman muutos edellyttää tutkijalta kykyä asettaa ”mitä”-kysymysten lisäksi myös ”miksi”-kysymyksiä. ”Miksi”-kysymysten pohtimisella tutkija osoittaa ymmärrystään ilmiöiden moniulotteisuudesta. Aineistonkeruussa on myös huomioitava tiedon tuottajan intentio, jota tutkija selvittää tarkkailemalla tutkittavan ilmaisusta ilmeneviä motiiveja. Tutkittava saattaa esimerkiksi muunnella, vähätellä, liioitella tai peitellä asioita jonkun motiivin vuoksi. On tärkeää kuvata tunnistetut intentiot raportoidessa tutkittavan antamia merkityksiä. (Vilkkä 2021, 118–121.)

Tutkittavan ilmiön tarkastelulla prosessin näkökulmasta tarkoitetaan tässä yhteydessä tutkimusaineiston ja tutkimusaikataulun suhdetta tutkijan ymmärrykseen tutkittavasta aiheesta, eli sitä miten syvälle tutkijan on mahdollista ymmärryksessään päästä tutkimusaikataulun puitteissa. Tutkimusaineistosta nousevan tiedon tunnistaminen ei vielä tarkoita ilmiön merkityssuhteiden ymmärtämistä. Ymmärryksen kehittymistä ei myöskään voi merkittävästi nopeuttaa, jonka vuoksi riittävän pitkällä aikavälillä toteutettu tutkimus mahdollistaa tutkijan kehittymistä tutkijana. (Vilkkä 2021, 121–122.)

6.2 Tutkimusmetodina teemahaastattelu

Tuomen & Sarajärven (2018) mukaan haastattelun etu aineiston keruumenetelmänä on sen joustavuus. Haastattelija voi esittää kysymyksiä tarpeenmukaisessa järjestyksessä, esittää lisäkysymyksiä, oikaista väärinymmärryksiä ja toistaa kysymyksiä. Jotta aineistoa saataisiin kerättyä mahdollisimman paljon, on perusteltua antaa haastateltavalle mahdollisuus tutustua kysymyksiin tai haastattelun teemoihin etukäteen. Tämä tukee myös aineistonkeruun eettistä aspektia. Haastattelu mahdollistaa sen, että tutkijat voivat valikoida haastatteluun selviä henkilöitä, joilta tutkijat arvioivat saavansa sisällöllisesti merkittävintä tietoa. Lisäksi haastateltavien ilmeitä ja eleitä on mahdollista havainnoida. Haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä kuitenkin kallis ja aikaa vievä menetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86.) Teemahaastattelu mahdollistaa sen, että tutkija voi kysymysten laatimisella varmistaa sen, että saa tutkimuskysymyksiinsä vastauksen poistamalla kuitenkin haastatteluun liittyvää joustavuutta (Vilkkä 2021, 124).

Teemahaastattelu etenee tarkoituksenmukaisten teemojen ja niiden pohjalta muodostettujen tarkentavien kysymysten mukaan. Menetelmän joustavuus ilmenee tutkijoiden vapautena tarkentaa ja syventää kysymyksiä, jättää joitakin kysymyksiä kysymättä tai muuttaa kysymysten järjestystä haastateltavan mukaan. Oleellista on kuitenkin haastattelun eteneminen tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän/kysymysten mukaisesti. Menetelmä korostaa haastateltavien omia tulkintoja, tulkinnoille antamia merkityksiä sekä niiden syntymistä vuorovaikutuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.)

6.3 Teoriasidonnainen sisällönanalyysi

Juutin ja Puusan (2020) mukaan aineiston analysoimisen tarkoituksena on ymmärtää, tulkita ja kuvailla tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi on kiinteässä yhteydessä aineiston hankintaan. Koska tutkija on tutkimuksessaan tutkimusinstrumentti aloittaa hän analysoinnin jo aineistoa kerätessään. Varsinaisen aineistonkeruun jälkeen

analysointi jatkuu syventymällä aineistoon ja pohtimalla millaisiin teemoihin tai kategorioihin sen voisi uudelleen järjestellä. (Juuti & Puusa 2020, 143.)

Teoriasidonnaisessa analyysissä analyysi ei suoraan pohjaudu teoriaan, mutta teoria voi toimia sen tukena. Analyysistä voidaan tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta sen merkitys ei ole testaava, vaan uusia ajatuksia luova. Teoriasidonnaisessa analyysissä edetään aluksi aineistolähtöisesti, ja analyysin loppuvaihetta taasen lähestytään teorialähtöisesti, jolloin tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys sekä valmiit mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–110.) Aineisto ensin litteroidaan eli kirjoitetaan tekstimuotoon sanasta saan. Aineisto luetaan läpi useita kertoja, jonka jälkeen aineisto redusoidaan eli pelkistetään etsimällä aineistosta alkuperäisilmaisuja. Tämän jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään, jossa toisistaan samanlaiset ja toisistaan eroavat ilmaisut erotellaan ryhmiksi. Samankaltaiset ilmaisut kategorisoidaan eli ryhmitellään samaan luokkaan, muodostaen alaluokkia. Tämän jälkeen aineisto abstrahoidaan eli käsitteellistetään muodostaen pääkategorioden mukaisia teemoja. Abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, jotka tuodaan tyypillisemmästä aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä poiketen valmiina, jo ilmiöstä tiedettyinä. Alaluokat muodostetaan aineistolähtöisesti, ja analyysin yläluokat tuodaan valmiina teoreettisesta tietoperustasta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–126, 133.)

Teoriasidonnainen sisällönanalyysi eroaa aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä analyysin loppuvaiheessa, jolloin analyysia ohjaa ihmisten kokemusten tarkasteleminen tiettyihin kokonaisuuksiin jaoteltuna. Näiden kokonaisuuksien sisältö muodostuu aineistolähtöisesti, mutta ne on myös teoriaosassa määritelty. Laadullisen analyysin perinteisestä induktiivisen ja deduktiivisen analyysin kahtiajajasta poiketen teoriasidonnaisessa analyysissä puhutaan abduktiivisesta päättelystä. Se tarkoittaa sitä, että tutkijan ajattelua ohjaavat niin aineistolähtöisyys kuin valmiit mallit, joita tutkija yhdistelee toisiinsa sekä pakolla, puolipakolla että luovasti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–110.)

6.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta tehdessä on ensiarvoisen tärkeää kunnioittaa tutkittavan ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Aineistonkeruussa huomioidaan tutkittavan hyvinvointi, eli tutkimuksemme ei saa aiheuttaa tutkittavalle haittaa eivätkä esittämämme kysymykset saa tuottaa tutkittavalle pahaa mieltä. Tutkittavalla on salassapito-oikeus, eli hänen ei tarvitse keskustella asioista, joista hän ei halua, ja tutkittavalla täytyy niin ikään olla mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Tutkittavan tulee saada tietoa tutkimuksen sisällöstä, käytännön toteutukseen liittyvistä asioista sekä henkilötietojen käsittelystä, kuten esimerkiksi anonymisoinnista ja henkilötietojen poistamisesta aineistosta siinä vaiheessa, kun ne eivät tutkimuksen tekemisen kannalta ole enää välttämättömiä. Tutkijoiden vuorovaikutus ei saa vaikuttaa tutkittavaan, jotta aineisto ei vääristyisi. Aineistonkeruussa on huomioitava, että haastattelua ei nauhoiteta lupaa kysymättä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–8, 11–13.)

Tutkimuksesta tiedottaminen, sopimukset toimeksiantajan kanssa ja tutkimusluvat puoltavat tutkimuksen eettisyyttä. Ennen opinnäytetyön aloittamista on tutkimusta tehtävä opinnäytetyösopimus, jossa sovitaan yhteisistä pelisäännöistä. Silloin, kun tutkimuksen kohteena on organisaatio tai sen edustajat, on organisaatiolta pyydettävä tutkimuslupa, jonka lisäksi jokaiselta haastateltavalta on erikseen pyydettävä lupa haastatteluun. (Arene 2020, 6.)

Ennen tutkimuksen aloittamista on pohdittava, tarvitseeko tutkimus eettistä ennakkoarviointia. Ennakkoarvioinnissa on kyse tutkimuksen tai sen tulosten aiheuttaman mahdollisen haitan ennakkoinnista. Mikäli tarvitsee, arviointia haetaan eettiseltä toimikunnalta ennen tutkimusluvan hakemista kohdeorganisaatiolta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 14.)

Luotettavuudessa huomioidaan aineiston kattavuus ja koko, jotta aineisto olisi tarkoituksenmukainen. Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin, joka mahdollistaa pienenkin aineiston käyttämisen. Sen sijaan on kiinnitettävä huomiota aineistosta nousevien tulkintojen syvyyteen ja kestävyYTEEN. Aineistoa on

riittävästi, kun se ei tuota enää uutta tietoa eli se alkaa kylläntyä, eli tapahtuu saturaatio. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98–99.)

Tutkimuksen tekemisessä on kiinnitettävä huomioita moniin tutkimuksen luotettavuudesta kertoviin kriteereihin. Ensinnäkin on pohdittava minkä takia tutkijat ovat pitäneet aiheen tutkimista tärkeänä, millä perusteella tutkimuksen tiedonantajat on valittu ja millä tavalla aineiston keruu on suoritettu. On myös arvioitava sitä, että onko tutkimuksen tekemiseen käytetty riittävästi aikaa. Uskottavuutta voidaan arvioida sillä, vastaavatko tutkijoiden tekemät käsitteellistäminen ja tulkinnat tutkittavien käsityksiä. Tutkimuksen raportoinnin tulee olla tarpeeksi yksityiskohtaista ja tarkkaa, jotta lukijan on helppo arvioida päättelyämme ja tutkimuksen tuloksia. Raportista tulee selvitä se, miten tutkimusaineisto on koottu ja analysoitu, ja miten tutkimustuloksiin ja johtopäätöksiin on tultu. Tulosten pitää olla siirrettävissä ulkopuoliseen vastaavaan kontekstiin. Vahvistettavuus tarkoittaa sitä, että tulokset saavat tukea toisista vastaavista tutkimuksista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 162–165.)

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan opinnäytetyön hyvään laatuun panostetaan laadukkaalla tutkimussuunnitelmalla, asettamalla sopiva tutkimusasetelma sekä raportoimalla hyvin. Opinnäytetyössä avataan tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja perustellaan niiden käyttöä. Tietolähteet ovat mahdollisimman uusia ja ajantasaisia sekä arvioitu mahdollisimman luotettaviksi. Teoreettinen tietoperusta referoidaan mahdollisimman hyvin, sekä osoitetaan tuloksissa selkeästi erillään omat sekä toisten tutkimusten tulokset. Toisten aineistoja ja tuloksia käsitellään opinnäytetyössä asianmukaisesti ja kunnioittavasti niitä vähättelemättä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 148–150.)

6.5 Toteutus

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi yhteisellä pohdinnalla yhteiskunnallisesti merkityksellisestä opinnäytetyön aiheesta loppuvuodesta 2020. Mielenkiinto ja myös huoli lastensuojelun tulevaisuudesta ohjasi aiheen valintaa lastensuojelun kentälle, joskin aihe tarkentui sijaishuollon ja jälkihuollon nivelvaiheeseen

toimeksiantajamme kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena. Tutkimussuunnitelmalla oli suuri merkitys opinnäytetyön prosessissamme. Vilkan (2021) mukaan huolellisesti tehty tutkimussuunnitelma edistää sujuvaa tutkimuksen etenemistä ja se toimii myös tutkimusluvan ja tutkimuksen rahoituksen hakemisen perusteena (Vilka 2021, 75). Opinnäytetyön aikataulu oli suunniteltu siten, että varasimme suunnitelman tekemiselle ja opinnäytetyön ohjaajan tarkastamiselle kevään 2021. Suunnitelman saatua hyväksynnän teimme toimeksiantosopimuksen ja haimme tutkimusluvan Messi Oy:n kanssa.

Tutkimustehtävämme muotoutuminen alkoi sillä, että toimeksiantajamme Messi toi esille nivelvaiheeseen liittyviä haasteita ja kysymyksiä, kuten

- Kokevatko nuoret yksinäisyyttä ja mitkä ovat yksinäisyyden vaikutukset?
- Kun ohjaajat ovat kauempana, onko vaikeampaa pyytää apua?
- Onnistuuko raha-asioiden, asioinnin, ruokailun ja kodin hoitaminen itsenäisesti?
- Onko omassa asunnossa asuminen sellaista mitä on kuvitellut, ja mikä on ollut erilaista?
- Väsyttääkö vastuu ja arjen toiminnot?
- Olisiko jotain pitänyt harjoitella enemmän sijaishuollon aikana?
- Kokeeko nuori osallisuutta ja kuulluksi tulemistä nivelvaiheessa?

Myös Laine (2015) arvioi, että haastattelu on laaja-alaisin keino päästä kiinni toisen ihmisen kokemusmaailmaa, joskin haastattelukysymysten strukturointi saattaa rajoittaa vastaajan antamia vastauksia. Kysymykset kannattaa laatia esimerkiksi käyttämällä ilmaisuja, kuten kuvaile millainen jokin on tai miltä jokin tuntuu. (Laine 2015, 39.) Messin esille tuomien pohdintojen ja kysymysten avulla aloimme luomaan tarkempia tutkimuskysymyksiä sekä haastattelurunkoa. Kahden pääteeman ja tutkimuskysymysten pohjalta loimme alustavan suunnitelman haastattelukysymyksistä, jotka ovat esitetty liitteessä (liite 1).

Tutkimuksemme aineistoa riittävästi kerätäksemme suunnitelmamme oli saada haastateltavaksi 6–10 nuorta. Saadaksemme validia aineistoa asetimme haastateltavien ikärajaukseksi sen, että nuoren on oltava jälkihuollon piirissä tai

lähivuosina sen päättänyt. Sitä, minkä takia otimme haastateltavaksi myös jo useampi vuosi sitten jälkihuollon päättäneitä, perustelemme sillä, että nämä haastateltavat ovat ehtineet reflektoida kokemuksiaan juuri jälkihuoltoon siirtyneitä kauemmin. Muun muassa Nurmi ja kumppanit (2015) jakavat Arnettin (2000) näkemyksen siitä, että nuorten voi olla vaikea jäsentää aikuisuutta ennen tiettyjä aikuisuuteen liittyviä virstanpylväitä, kuten opintojen loppuun saattaminen, työpaikan saaminen tai pysyvän parisuhteen solmiminen (Nurmi ym. 2015, 178). Saimme siis tällaisella valinnalla aineistoamme heterogeenisemmäksi. Saatuamme tutkimusluvan lähestyimme saatekirjeellä toimeksiantaamme Messia saadaksemme haastateltavia jälkihuollon asiakkaista. Otimme myös yhteyttä muihin sijais- ja jälkihuoltoa toteuttaviin lastensuojelulaitoksiin sekä suoraan myös potentiaalsiin haastateltaviin. Saatekirjeessä kerroimme, millaiseen tutkimukseen tarvitsisimme heidän kokemuksiaan (liite 2).

Saimme haastattelun yhdeksältä nuorelta, joiden iäksi rajautui 18–28-vuotta. Viisi haastatelluista oli Messin jälkihuollossa olevia asiakkaita ja neljä muuta olivat olleet asiakkaina muualla Suomessa lastensuojelun sijais- ja jälkihuoltoa tarjoavissa organisaatioissa. Koska halusimme saada vastauksia ennalta määrittämiimme tutkimuskysymyksiin säilyttämällä kuitenkin mahdollisuuden joustavuuteen ja yksilöllisten kokemusten käsittelemiseen haastattelun sisällä, valitsimme haastattelutyyppiä teemahaastattelun. Pyrimme toteuttamaan haastattelut haastateltavien kanssa kasvotusten. Keräsimme aineistoa tekemällä haastattelutilanteissa muistiinpanoja sekä tallentamalla haastattelut nauhurille, jota hyödynsimme aineiston litterointivaiheessa. Pitkien etäisyyksien ja vallinneiden koronarajoitusten vuoksi olimme valmistautuneet toteuttamaan haastattelut tallennettuna etäkokouksena. Toteutimme yhden haastattelun etänä Teamsin välityksellä.

Aineistomme koko oli litteroituna yhteensä 186 sivua, rivivälillä 1,5 ja fontin kooka 12. Kysymykset käsitelivät kokonaisuutena nuoren hyvinvointia. Jaotelimme kysymykset hyvinvointiin kuuluihin teemoihin, joista saimme teoreettisen tietoperustan mukaisesti kysymyksille neljä yläkäsitettä; itsenäistymisen, osallisuuden, syrjäytymisen ja selviytymisen. Itsenäistymisen alakäsitteiksi kuuluivat aiheet, jotka koskivat irtautumista tuen piiristä, itse tekemään opettelua,

arkihommien sujuvuutta, vastuuta ja riippuvuutta työntekijästä. Osallisuuden alle kuuluivat vastaukset, jotka koskivat suhdetta yhteisöön sekä yhteiskuntaan ja tunnetta saada vaikuttaa. Syrjäytymisen alakäsitteiksi keräsimme yksinäisyyteen viittaavat asiat, kaverisuhteet, sosiaaliset suhteet ja tipahtaminen yhteiskunnan ja avun ulkopuolelle. Selviytymiseen kuuluivat vastaukset, joihin liittyy raha-asoiden hallinta, elämänhallinta, resilienssi, sosiaalinen tuki ja ohjaus eli millaisen työn nuori kokee parhaiten hyödyttävän, auttavan tai haittaavan hänen selviytymistään.

Luimme läpi litteroidun aineistomme useaan kertaan. Tämän jälkeen yliviväsimme tutkimukseen kuulumattoman aineiston. Näillä neljällä yläkäsitteellä ja otellen aloitimme tiivistämään aineistoamme maalaamalla kuhunkin aihepiiriin kuuluvat vastaukset omalla värillään, jolloin litteroitu aineisto supistui 90 sivuun. Haasteeksi aineistoa käsitellessä muodostui se, että osa vastauksista sopi usean eri teeman alle. Tähän totesimme kahdestaan työskentelyn sekä samanaikaisen reflektoinnin olevan suuri apu, jolloin yhdessä pohtien siirsimme aineistoa sopivimman teeman alle. Selviytyminen kasvoi suurimmaksi teemaksi – yhtenä näkökulmana voisi jopa pitää, että koko aineisto vastaisi selviytymistä – mutta tämänkin teeman hallintaan auttoivat yhdessä pohtiminen ja aineiston kontekstin tarkastelu, sekä erityisesti teoreettiseen tietoperustaan ja tutkimuskysymyksiimme palaaminen. Aineistoa käsitellessämme ja analysoidessamme meidän piti usein muistuttaa itsellemme tutkimuskysymysten konteksti, eli se, että tutkimuksemme keskittyy sijaishuollon loppuvaiheeseen ja siitä eteenpäin, eikä koko lastensuojeluprosessiin.

Esimerkki teoriasidonnaisesta analyysipolustamme jälkihuollon tuen tarpeen kuvaamiseksi on kuvattu liitteenä (liite 4). Jäsentelimme aineistomme teoriasidonnaisella sisällönanalyysillä eli kokosimme taulukkoon ensin alkuperäisilmaukset, jonka jälkeen redusoimme eli pelkistimme ne. Seuraavana taulukossa näkyy klusterointi eli ryhmittely, joka muodostaa taulukon alaluokat. Tämän jälkeen aineisto abstrahoitui eli käsitteellistettiin, joka näkyy taulukkoon muodostettuina yläluokkina sekä yhdistävänä luokkana. Analyysin teoriasidonnaisuus näkyy siinä, että analyysin yläluokat tuodaan abstrahoinnissa teoreettisesta tietoperustasta. Analyysi yhdistyy näin ollen teoriasidonnaisen analyysin mukaisesti

induktiivisesta eli sisältölähtöisestä analyysistä deduktiiviseksi eli teorialähtöiseksi analyysiksi.

Aikataulullisesti opinnäytetyöprosessimme kesti noin vuoden (kuvio 2). Käytimme alkukesän 2021 teoriaperustaan ja aikaisempiin tutkimuksiin tutustumiseen, teoriaperustan kirjoittamiseen sekä haastateltavien etsimiseen. Loppukesän ja alkusyksyn aikana keräsimme haastatteluaineiston. Aloimme analysoida aineistoa syksyllä 2021 ja raportoimme tulokset talvella 2022.



Kuvio 2. Opinnäytetyömme aikataulu.

Haimme rahoitusta tutkimuksellemme Kansan sivistysrahastolta. Kansan sivistysrahasto tukee muun muassa työväen sivistyksellisiä pyrkimyksiä sekä yhteiskunnallisesti painottunutta tutkimusta. Vuoden 2022 apurahan teemana oli eriarvoisuuden vähentäminen ja demokratian lujittaminen. (Kansan sivistysrahasto 2022.) Näillä kriteereillä opinnäytetyömme valikoitui yhdeksi niistä tutkimuksista, joille apuraha tänä vuonna myönnettiin. Tutkimuksemme sisälsi jonkin verran materiaalikuluja sekä matkakuluja, koska pyrimme haastattelemaan nuoret heidän omassa turvallisessa ympäristössään. Annoimme haastattelun päätteeksi haastatteluun osallistuneille nuorille kiitokseksi heidän antamastaan luottamuksesta lahjakortit joko kahvilaan tai elokuviin.

7 Nuorten kokemukset sijaishuollon loppuvaiheessa

Aineistomme muodostui laajaksi, joten suoritimme aineiston käsittelyn huolellisesti ja useaan kertaan. Näin saimme koostettua mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksiimme vastaavat kokemukset.

Saadut tutkimustulokset jaoinme sijais- ja jälkihuoltoon kuuluviin kokemuksiin. Jaottelimme nämä tuloksista ilmenneiden yhtäläisyyksien mukaisiin alaotsikoihin. Pyrimme tuomaan nuorten kokemukset esille subjektiivisina, eli juuri sellaisina, kuin nuoret ne kokevat ilman omia johtopäätöksiämme.

7.1 Itsenäistymistaitojen harjoittelu

Lastensuojeluyksiköissä nuorten tehtäviin kuului esimerkiksi oman huoneen siisteyden ylläpitäminen, ruoanlaittovuorot, joissain paikoissa eläintenhoitovuorot sekä yleisten tilojen siivousvuorot. Näiden itsenäistymistä tukevien tehtävien, kuten ruoanlaiton tai siivoamisen harjoittelu ei aina tuntunut nuorista kovin tärkeältä tai merkitykselliseltä. Useat nuoret kokivat osaavansa siivota ja laittaa ruokaa. Tehtävät saattoivat tuntua pakollisilta suoritteilta, eikä huoli tulevaisuudesta kodinhoidon osaamisen suhteen ollut niinkään suurta. Harjoittelun määrää pidettiin riittävänä, sekä tiedostettiin, että pyytäen niitä olisi voinut harjoitella enemmän. Nuorilla oli myös kokemuksia siitä, että tehtävien määrää käytettiin palkitsemisena tai rankaisemisena.

Oli mahdollisuus ite tehdä ruokaa, mut en mä koskaan tehny, koska se ei ollu pakollista. Mä ajattelin, et mä ainakin nautin tästä täyspalvelusta niin pitkään ku voin. Et tänä päivänä ku on youtubet ja kaikki et pystyy kattoo niin hyvin noita ohjeita, et kyllähän se siperia sit opettaa, ku ruuat palaa, jos palaa pohjaan.

Tiukkojen sääntöjen laitoksissa olleilla nuorilla oli kokemus, että tiukat säännöt eivät edistäneet heidän hyvinvointiaan, päinvastoin. Tiukat säännöt toivat esiin uhmakkuutta sekä halua päästä pois lastensuojelun piiristä. Ehdottomat siivousvuorot tuntuivat nuorista pakolliselta suorittamiselta eikä niinkään itsenäiseen

elämään opettavaiselta harjoittelulta. Nuorten asenne sijaishuoltoa ja siihen kuuluvia, esimerkiksi kodinhoitoon liittyviä, tehtäviä kohtaan vaihteli suuresti. Nuoret tunnistivat kielteisen asenteensa hidastaneen heidän selviytymistään huomaten, että olisi ollut helpompaa, jos tukea olisi ymmärtänyt ottaa vastaan aiemmin. Tieto muuttopäivästä ja siirtymisestä omaan asuntoon motivoi osaa nuorista huomattavasti. Osa taas alkoi orientoitumaan muutokseen oma-aloitteisesti jo aikaisemmin.

Se voi myös olla siitä asenteesta. Että, ois varmaan voinu harjotella paljo enemmän, mutta ku ei kiinnostanu yhtään. ... Että pitää tehdä vaikka ruokaa ohjaajan kaa tai iltapalaks jottain, ni sit mie aina muistan, kun se sano, että niitä taitoja tullaan vielä tarviimaan. Aina hirvee kiukkuuminen, ettei jaksa, mutta jälkeenkäin ois voinu vielä ehkä enempi, ku kerran viikossa niitä laitella.

Tutkimustuloksista ei ilmennyt merkittäviä eri lastensuojeluyksiköiden välisiä eroja harjoittelun toteutustapojen tai määrän suhteen. Nuoret kertoivat erilaisista tavoista itsenäistymisharjoittelun toteuttamiseksi, mutta enemmän erot tulivat esille nuorten asenteissa harjoittelua kohtaan.

No ruuanlaitto kyllä Messissä oppi tosi hyvin, ku oli ainakin ne kaikki taloustyötunnit. Niin mie ainakin koin ne tavallaan hyödyllisiksi. Et kyllähän sieltä niinku oppi sellasia arkielämän taitoja sitte.

7.2 Vaikuttamisen mahdollisuudet

Useimmat haastatelluista kokivat saaneensa vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Tunne vaikuttamisen mahdollisuudesta oli vahvistunut lähestyessä itsenäistymistä. Nuoret kertoivat, että hoitamalla velvollisuutensa hyvin sijaishuollon aikana pystyi mahdollistamaan paljon asioita.

Mä oikeestaan elin niinku semmosta aikuisen elämää.

Suhdetta useimpien haastateltujen vanhempiin ja muihin perheenjäseniin oli tuettu hyvin. Nuoren asioissa oli tehty yhteistyötä vanhempien kanssa ja sijaishuolto oli mahdollistanut kotilomia ja perhetapaamisia. Vanhemmat oli pidetty

ajan tasalla kaikesta. Oli kuitenkin kokemuksia myös siitä, että suhteita oli yritetty pitää yllä vastoin nuoren tahtoa. Nuoret toivat esille omien vaikutusmahdollisuuksiensa paranemisen sijaishuollon loppuvaiheessa. Heillä oli kokemus siitä, että täysi-ikäisyyden lähestyminen toi heille enemmän vaikutusvaltaa.

Useat haastatellut kertovat kuitenkin tottuneensa siihen, että aikuiset hoitavat heidän asioitaan, eivätkä he tunteneet tarvetta enempään vaikuttamiseen. Haastatellut pitivät tärkeänä sitä, että he saivat tarkastaa heistä kirjoitetut kuu-kausiraportit. Lähes kaikki haastatellut kertoivat myös saaneensa vaikuttaa siihen, mihin ja minkälaiseen asuntoon he sijaishuollon jälkeen muuttaisivat.

7.3 Sosiaaliset suhteet

Vanhimmat haastatelluista nuorista kokivat silloisen puhelimien käytön rajoittamisen olleen haitallista kaverisuhteiden pysyvyyden näkökulmasta. Nuoremmat haastatelluista sen sijaan kokivat, että kavereihin yhteydenpito oli ollut helpompaa, koska puhelimien käyttöä ei ollut enää nykyisin rajoitettu ja kavereiden kanssa ajan viettämiseen oli kannustettu. Osa vastanneista totesi, että kaverisuhteita oli pääsääntöisesti tuettu riittävästi, pitäen sijaishuollon aikaa positiivisena aikana sosiaalisten suhteiden kehittymisen näkökulmasta.

Ainaki yks mun tosi hyvä kaveri luuli, että mä jotenkin olin hylänny hänet, et mä en halunnu pitää häneen yhteyttä.

Useat haastatellut nuoret kuitenkin kokivat, että heidän sosiaalisten suhteiden tukeminen on ollut vähäistä. Eräällä nuorella oli tunne siitä, että ympärillä oli tukiverkko, mutta se oli keinotekoisesti rakennettu. Jos nuori oli sijoitettu kauas kotikaupungistaan, oli suhteiden pitäminen yllä ystäviin ja perheeseen vielä haastavampaa. Ne nuoret, joilla oli ollut mahdollisuus pitää yllä suhdetta perheeseensä, olivat kokeneet saaneensa siihen tukea. Osa nuorista koki välit perheeseensä sekä vanhempinsa ongelmallisina. Nuoret kertoivat niissä olleen vaikeuksia tai ne olivat jopa syynä koko lastensuojeluprosessille. Tällöin nuoret kokivat yhteydenpidon pakollisena velvoitteena, eikä nuori kokenut sen edistävän heidän hyvinvointiaan, päinvastoin. Nuorilla oli myös kokemuksia siitä, että

heidän sosiaalisia suhteitaan ei ollut tuettu lainkaan. Ystäviin yhteyden ylläpitäminen on voinut olla haastavaa, ja nuoret kertoivatkin kaverisuhteiden usein katkenneen heidän siirryttyään laitokseen. Vastauksista tuli ilmi, että nuoret kaipaivat tukea luodakseen aitoja ihmissuhteita työntekijöihin luotujen suhteiden lisäksi. Nuoret tiedostivat sen, että nuoren ja työntekijän välisessä suhteessa työntekijä tekee työtänsä. Muutama haastatelluista nuorista pohti, että mahdollisuus vertaistukeen nivelvaiheessa sekä jälkihuollossa saattaisi auttaa heitä hyvin.

Et kyl se just niinku sukulaiset ja olemassa olevat kaverit, jotenkin niihin sen verkoston ylläpitäminen kuulus kyllä olla aika oleellista. Tavallaan mulle tuli semmonen olo, et oon niinku ihan tällaisten keinoitekoisten rakenteitten varassa koko ihminen.

Nuoret kuvailivat hyvin samankaltaisesti heidän mielestään hyvän työntekijän ominaisuuksia. Heidän mielestään empaattisuuden ja ammatillisen jäämäkkyuden tasapaino antoi sopivasti sekä tukea että kontrollia. Nuori, jolla oli asiakassuhde muihin tahoihin, kuten päihdepalveluihin, vammaispalveluihin tai psykiatriaan, koki suhteensa lastensuojeluyksikön työntekijöihin läheisemmäksi kuin muihin työntekijöihin. Sijais- sekä jälkihuoltoyksiköiden ulkopuoliset työntekijät koettiin poikkeuksetta virallisemmiksi ja etäisemmiksi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät jäivät kaikkien nuorten kohdalla nuorille kaukaisiksi ja tuntemattomiksi verrattuna lastensuojeluyksikön ohjaajiin. Nuorilla oli kuitenkin kokemuksia sekä läheisistä että etäisistä suhteista ohjaajiin.

Empaattinen, mut ei liian empaattinen. Tai silleen niinku, et hyvä kuuntelija, ymmärtäväinen, kannustava, mut ei silleen painostavalla tavalla. Ja niinku rento, mutta sit kuitenkin pitää olla sellanen ammatillinen.

Kaikki haastatellut nimesivät useita heille tärkeitä sosiaalisia suhteita, joihin kuului sekä lastensuojelun että muiden tukitahojen työntekijöitä, perheenjäseniä ja sukulaisia sekä ystäviä. Useimmat haastatelluista eivät olleet saaneet sijahuollosta oikeita ystäviä, joka herätti yksinäisyyden tunteita ja vahvasti tunnetta siitä, etteivät he kuulu joukkoon. Yksinäisyys koettiin ennen kaikkea henkisenä yksinäisyytenä.

7.4 Luottamussuhde ja kuulluksi tuleminen

Haastatelluilla nuorilla oli kokemuksia siitä, että aito lähestyminen ja rehellisyys asioista keskustellessa auttoi heitä parhaiten. Nuoria tuki parhaiten kannustaminen tavoitteita kohti, mutta kuitenkin niin, että odotukset olivat realistiset. Nuoret kokivat tarvitsevansa tulla aidosti kuulluksi, mutta avoin keskustelu saattoi olla nuorelle haastavaa. Useista vastauksista tuli ilmi, että aito puhumisen ja kuulluksi tulemisen merkitys on nuorelle tärkeää.

Et sanoo rehellisesti, et joo niitä riskejä on, mutta on myös näyttöä siitä, että ihmiset on pärjänny ja selviytyny näistä ja miks sä et ois poikkeus tai miks et säkin voisi. Mun mielest rehellisyys, aitous ja et tunnustaa myös ne riskit ja et täs ei oo mitään ihmelääkkeitä.

Nuorten kokemusten mukaan työntekijän on oltava tarpeeksi läheinen. Tunne siitä, että työntekijä on läsnä ja välittää aidosti eikä pelkästään velvollisuuttaan, on tärkeää. Nuoret kokivat henkilökemian merkitykselliseksi. Läheisyyden lisäksi nuorille tuleva tunne siitä, että työntekijä paneutuu syvällisesti nuoren asioihin sekä on hänen puolellaan, on tärkeää. Yhdessä tapauksessa suhde työntekijän kanssa oli muodostunut jopa niin läheiseksi, että nuori vietti kotilomansa työntekijän kotona. Nuoret toivat esille, että liian kaverillinen suhde voi kuitenkin tuntua nuorista epäammattilliselta ja horjuttaa luotettavuuden tunnetta.

Viime kädessähän ne on niinku viranomaisia tai työntekijöitä, niin kuitenkin se mitä mäkin kaipasin oli jotain aitoa kaveruutta, välittämistä.

Aineistosta tuli ilmi, että usealla nuorella oli haasteita saada rakennettua luottamussuhde ohjaajiin tai muihin ihmisiin ylipäättään. Luottamussuhteen rakentuminen on pääsääntöisesti ollut hidasta, jopa vuosia kestävää. Muutama nuori koki, että luottamussuhde katkeaa sekä tuen saaminen heikentyy, jos ohjaajilla on ennakkoluuloja, esimerkiksi seksuaalivähemmistöjä kohtaan.

Ja sit sieltä puuttu semmonen niinku lämpö. Ne oli töissä siellä. Säännöt oli kirjattu paperille, ja niistä ei joustettu.

7.5 Yksilöllinen tuki

Osalla nuorista oli kokemuksia siitä, että heitä ei ymmärretty heidän elämäntilanteessaan yksilöllisesti. Esimerkiksi nuorella oli kokemus, että hänen lääkityksensä väsytti häntä, mutta häntä vaadittiin silti heräämään aamulla aikaisin talon tapojen mukaisesti. Nuorilta tuli esiin toiveita siitä, että työntekijät ymmärtäisivät paremmin esimerkiksi lääkityksen sivuvaikutukset. Eräällä nuorella oli kokemus, että hänen erityisherkkyytään ei huomioitu sijoittamalla hänet meluisaan yksikköön. Toisella nuorella oli kokemuksia lähisuhdeväkivallasta, mutta hänet sijoitettiin siitä huolimatta yksikköön, jossa oli väkivaltaisia nuoria. Toisaalta vastauksista tuli myös ilmi, että oli hyviäkin kokemuksia ohjaajien erityisosaamisesta, esimerkiksi nuoren ohjaajalta saatu apu mielenterveyden haasteissa.

Mulla oli tosi turvaton olo ja ahistunu olo tosi paljon, koska ne jotkut lapset ja nuoret riehu siellä. Että saisi rauhallisen turvallisen vakaan ympäristön, niin se mun mielestä, luulis et aika montaa auttais.

Raha-asioiden hoitamiseen nuoret ovat kokeneet saaneensa apua, mutta luottotietojen menettämisestä ei osaa nuorista ollut heidän mielestään riittävästi varoitettu. He kokivat saaneensa apua, mutta vasta sitten kun ongelmatilanteeseen oli reagoitava. Laitoksissa nuoria oli eri tavoin opastettu rahankäyttöön. Osassa laitoksista sitä oli tuettu nuorten mielestä hyvin. Esimerkiksi pankkikortin käyttöä oli neuvottu konkreettisesti kädestä pitäen. Osalla nuorista oli taas kokemuksia siitä, että raha vain annettiin käteen eikä opastettu kuinka sitä voisi käyttää. Jotkin nuoret olivat saaneet tukea rahankäyttöön vanhemmiltaan.

Mutta ei niinku puhuttu niistä että on riski menettää luottotiedot ja näin.

8 Nuorten kokemukset jälkihuollon aikana

8.1 Itsenäistyminen ja vastuu

Useista vastauksista ilmeni halu itsenäistyä ja tulla riippumattomaksi lastensuojelusta. Kaikki nuoret tiedostivat sen, että siirtyminen jälkihuoltoon tuo lisää vastuuta. Osalle nuorista oli suositeltu jälkihuollon ajaksi tukiasuntoa, jonka vastaanottamisesta nuorilla oli sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia.

Noku mä olen nyt aikuinen niin mä haluan pärjätä ite.

Kaikki haastatellut nuoret tekivät havaintoja elämänhallintataitojensa kehittymisestä sekä pärjäämisestään jälkihuollon aikana. Ne nuoret, jotka kertoivat tarvitsevänsä säännöllistä lääkitystä, hoitivat lääkityksensä itsenäisesti. Nuoret kokivat saamansa konkreettisen tuen auttaneen heitä hyvin. Esimerkiksi, kun nuorella oli ollut asiointi uuteen paikkaan, oli reitti asiointipaikkaan käyty kävelymässä ohjaajan kanssa edellisenä iltana, joka oli tukenut nuorta asioimaan jatkossa itsenäisesti.

No kyllä huomaa, että oon mie kehittynyt noissa, et kyllä mie kaikki lääkitykset hoidan täysin itsenäisesti. Ja sit kaikki tiettenki, että huolehdiin, että kämpä on siisti, ja teen ruokaa ja tämmöstä.

Nuorilla oli velvollisuuden tunteita siitä, että heidän on nyt täytettävä lastensuojelun asettamat tehtävät ja tavoitteet sekä itsenäistytävä tullessaan täysikäiseksi. Nuoret, jotka olivat saaneet omia lapsia, halusivat katkaista jälkihuoltosuhteen lapsen synnyttyä. Nuorten kertomuksista ilmeni, että heillä oli usein halua pärjätä omillaan, mutta tuesta irtaantuneille nuorille oli jälkikäteen tullut helposti ajatuksia siitä, että tukea olisikin pitänyt vielä jatkaa. Jotkut nuoret kertoivat kokevansa tarvitsevan vielä paljon apua ja tukea, eivätkä he kokeneet olevansa valmiita irtautumaan jälkihuollosta. Nuorilla ilmeni sekä vahvaa tietoisuutta, mutta myös tarkoituksellista pohtimattomuutta tulevasta jälkihuollon päättymisestä. Nuoret ilmaisivat myös tietoisuutensa siitä, että he pystyvät halutessaan katkaisemaan jälkihuoltosuhteensa.

Kyllä se on parantunu silleen se vastuunottaminen, mutta kyllä siinä on vielä paljon työstettävää, että ei oo niinku vielä, miten sen vois sannoo... ihan semmonen aikuinen.

8.2 Itsenäistymisen myötä tulleet tunteet

Jälkihuollon alkamisessa ja omaan asuntoon muuttamisessa ilmeni nuorilla monenlaisia tuntemuksia. Omaan asuntoon muuttaminen konkretisoi tuntemuksen itsenäisyyden alkamisesta ja uuden elämänvaiheen aloittamisesta. Se tuntui nuorista selkeältä käännekohdalta sekä merkitykselliseltä elämäntapahtumalta. Tuntemattomaan siirtyminen saattoi aiheuttaa nuorelle kuitenkin epävarmuuden tunteita. Toisaalta useat nuoret kertoivat kaivanneensa sijaishuoltojakson jälkeen omaa rauhaa. He nauttivat siitä, että he saivat asua yksin omassa rauhassa ja hiljaisuudessa, ettei lähellä ollut muita lastensuojeluyksikön nuoria tai työntekijöitä.

... mutta ei sitä voi kiistää, että ahistaa ja jännittää ja on monenmoisia tuntemuksia.

Pääsääntöisesti nuoret tunnistivat, mitä jälkihuolto tarkoittaa ja mitä se pitää sisällään, mutta kokemuksia oli myös siitä, ettei nuori tarkalleen tiennyt mitä jälkihuolto on tai ei tiennyt kuuluvansa jälkihuollon piiriin. Kaikki haastatellut nuoret kokivat, että jälkihuolto-oikeuden iän nostaminen 21-vuotiaasta 25 vuoteen oli hyvä asia. Osa nuorista kuitenkin tunnisti passivoitumisen riskin. Nuoret kokivat, että se antaa aikaa järjestellä omia asioitaan, mutta samalla siinä piilee vaara, että nuori luottaa liian vahvasti tukeen eikä aktivoidu tarpeeksi itsenäisen elämänsä hallintaan. Toisaalta lastensuojelun päättymisen toi nuorille vapauden tunteita ja tunnetta siitä, että hän saa hallita täysin omaa elämäänsä.

Aika vaikee siitä ois ollu kieltäytyä, kun se on kuitenkin aika helppoa se eläminen, et sun ei tarvitse tehdä mitään et sä saat sen rahan.

Nuoret kantoivat usein huolta avun loppumisesta. Jälkihuollon päättymisestä nuoret kertoivat kokeneensa stressiä, huolta ja epävarmuuden tunteita. Pelko siitä, että omat päämäärät eivät toteudukaan, tai että nuori ei pärjääkään

itsenäisesti, tuli helposti nuoren mieleen. Toisaalta selviytyminen itsenäiseen elämään toi nuorille myös voimaantumisen tunteita, eli tunteita siitä, että he pärjäävät ja selviytyvät myös epäonnistumisista. Nuorilta tuli arvioita, että lastensuojelujakson aikana tärkeintä on vuorovaikutustaitojen tukeminen ja luonnollisten suhteiden ylläpitäminen, koska tuen loppumisen jälkeen pitää selvittää itse näissä suhteissa.

Mulla ei ollu mitään tietoa ja varmuutta, että miten mä sitten asiat järjestän ja selviydyn fiksusti ja miten mä henkisesti sen otan vastaan. Koko jälkihuollon ajan siivitti jännitys siitä sen loppumisesta. ... Jälkihuollon loppuminen tuntuu ihan hirveelle. Messistä on kumminki muodostunu semmonen niinku oma perhe tai siis sellanen että, jotenki se, et kun ne auttaa kuitenkin ihan kaikessa, niin sit ku tapahtus joku tilanne, niin sit ei sinnuu vaan kukkaan enää silleen niinku samalla tavalla auta.

8.3 Osallisuuden kokemukset

Sijaishuollossa osallisuuden kokemukset olivat rajallisempia kuin jälkihuollossa. Yhtenä esimerkkinä nuoret toivat esille omaohjaajuuden. Useimmiten omaohjaaja oli nimetty henkilö, johon nuori ei voi vaikuttaa. Osallisuuden tunnetta oli lisännyt se, jos nuori oli itse saanut valita omaohjaajan tai saanut vaikuttaa saman omaohjaajan säilymiseen myös jälkihuoltoon siirryttäessä. Osallisuuden tunnetta oli myös lisännyt se, että nuori oli saanut osallistua omaohjaajan tekemisiin kirjauksiin. Kaikkia haastateltuja nuoria yhdisti omiin asioihin vaikuttamisen lisääntyminen siirryttäessä sijaishuollosta jälkihuoltoon.

Jälkihuoltoon siirryttäessä osallisuuden kokemusta vahvisti se, että oman kodin sai sisustaa itsenäistymisvaroilla mieleisekseen. Osa haastatelluista oli jopa saanut vaikuttaa asunnon pintoihin, jos asunto oli remontoitavana ennen muuttoa. Haastateltaviemme jälkihuollon aikaista asumista oli toteutettu niin jälkihuollon omissa tuetuissa asunnoissa, vapailta markkinoilta vuokratuissa asunnoissa kuin asumisyksiköissä, jotka on tarkoitettu erityistä tukea tarvitseville henkilöille. Nuoret saivat suosituksia heille sopivasta asumismuodosta, mutta he saivat itse päättää, missä asuvat.

Lähes kaikki haastatelluista korostivat sitä, että nivelvaiheen ja jälkihuollon aikana saatu tuki toimeentulotukihakemusten ja muiden tukien hakemisessa on ollut erittäin tarpeellinen. Nuoret käsittelivät osallisuuttaan yhteiskuntaan tukien saamisen kautta. Useat haastatelluista kuitenkin tunnistivat passivoitumisen riskin, mikä heidän mukaansa pelkäästään tukien varassa elämisessä piilee.

Mä olen oppinut ”hyväksi tukien hakijaksi”, ja yhteiskunnast rahaa saajaksi.

8.4 Sosiaaliset suhteet

Jälkihuollon puolella tärkeimmiksi sosiaalisiksi suhteiksi suurin osa nimesi ystävät ja perheenjäsenet sekä jälkihuollon työntekijät. Monet kertoivat, että kokevat omat perheenjäsenet läheisimmiksi ihmisiksi sijaishuollon jälkeisessä elämässään. Kuitenkin osa kertoi, että vaikeista asioista on helpoin puhua sijaishuollosta tutuille jälkihuollon työntekijöille. Monet kertoivat suhteen omaan perheeseen parantuneen sijaishuollon aikana, joka oli vaikuttanut siihen, että haastatellut kokivat saaneensa jälkihuollon aikana enemmän tukea omalta perheeltään. Osalla haastatelluista oli myös hyviä kokemuksia jälkihuollon aikana järjestetystä yhteisöllisestä toiminnasta.

Jälkihuollon aikana toiselle paikkakunnalle muuttaminen oli etäännyttänyt aikaisemmista sosiaalisista suhteista, mukaan lukien omasta perheestä. Jos toiselle paikkakunnalle muuttaminen oli heikentänyt jälkihuollosta saatavaa tukea, tai jos tuki oli katkennut kokonaan, oli yksinäisyyden tunteeseen vaikea saada tukea.

Yksinäisyyden ja ahdistuneisuuden kokemukset korostuivat haastateltavien siirtyttyä jälkihuoltoon. Yksinäisyys näkyi muun muassa siten, että nuori oli soittanut jälkihuollon työntekijälle kysyäksään pieniä, ei niin kiireellisiä asioita, joita oli itseksensä pohtinut aikaisemmin. Eniten yksinäisyyden kokemuksia oli niillä, jotka olivat muuttaneet uudelle paikkakunnalle. Yksinäisyyttä oli aiheuttanut muun muassa se, jos arjesta puuttuivat rutiinit, ja nuori vietti paljon aikaa yksin kotona. Jotkut haastatelluista kertovat hetkistä, jolloin on ollut vaikeaa saada

itseään sängystä ylös. Osa oli jopa eristäytynyt muista ihmisistä ja vetäytynyt omiin oloihinsa kausittain.

Sitä tarttis vaan semmosta niinku juttuseuraa. Et se tulis vaan niinku kylään ja istus kahville, ettei siellä aina tarvii olla joku tarko- tus ja tavote.

8.5 Psyykkinen hyvinvointi

Mielenterveys- ja päihdeongelmia tuli ilmi nuorten kertomuksista sekä sijais- huollon että jälkihuollon ajalta. Jälkihuollon aikana nuoret alkoivat tiedostaa vas- tuunsa ja mielenterveys- ja päihdeongelmien vaikutuksen heidän elämäänsä. Jälkihuollon kotikäynnit tuntuivat nuoresta hankalilta, jos koti ei ollut siivottu. Jos voimia kodin järjestyksen ylläpitämiseen ei ollut, nuori saattoi keksiä tekosyitä, ettei työntekijää tarvitse päästää sotkuiseen kotiin. Nuoret toivat kuitenkin esiin, että tietyn väliajoin ohjaajan vierailu nuoren kotona olisi kuitenkin hyväksi. Huo- novointisuus oli helpompi salata nuoren siirryttyä jälkihuoltoon, koska toisin kuin sijaishuollossa, omaan asuntoon muutettua kukaan ei välttämättä huomannut, jos nuorella ei ollut kaikki kunnossa. Varmimmin apua tällaisissa tilanteissa sai- vat ne, joilla oli luottamuksellinen suhde jälkihuollon työntekijöihin ja jotka asui- vat jälkihuollon tukiasunnossa, jossa ohjaajia oli helposti tavoitettavissa.

Et silloin kun mä käytin päihteitä niin oli helppo olla vastaamatta yli- päätänsä, tai sanoo vaan että joo et ei.

Jotkin haastatelluista nuorista kertoivat mielialaongelmistaan ja peloistaan sekä sijaishuollon että jälkihuollon aikana. Heitä pelotti muun muassa oman tilanteen heikkeneminen ja syvään epätoivoon vaipuminen, joka johtaisi päihteiden käyt- töön tai jopa itsemurhaan. Keskusteltaessa nuorten voimavaroista ja heidän hy- vinvointiaan ylläpitävistä elementeistä nuoret nimesivät niihin muun muassa harrastukset ja ystävät sekä vanhempien ja lastensuojelun tuen.

Et tavallaan mielummin mä tappasin itteni hyvän sään aikana, ku se et mä seuraisin omaa rapistumista ja elämän otteen menettä- mistä ja sen kaiken luhistumista. Mul oli se ajatus, et mä tavallaan poistusin, kun asiat on hienosti. Kunniakkaasti.

Jälkihuollon alussa jotkut nuoret hakivat turvaa soittamalla tutuille ohjaajille yksinäisinä ja ahdistuksen hetkinä. Apua haettiin myös kriisipuhelimesta ja 112:sta. Vaikka nuorilla oli kuitenkin aina tiedossa jokin taho, mihin ottaa yhteyttä, kynnys avun pyytämiseen oli kuitenkin usein suuri. Etenkin niillä, joilla ei ollut luottamuksellista suhdetta jälkihuollon työntekijöihin, kynnys avun pyytämiseen kasvoi ajan kuluessa. Sen sijaan ne, joilla oli kokemus toimivasta ja luottamuksellisesta jälkihuollosta, kokivat avun pyytämisen vaikeina hetkinä helpommaksi.

Tuntu, että on ihan avuton. Niin sit oli pakko soittaa johonkin, ja sitten mua hävetti ihan hirveesti sen jälkeen. Niin sit se kynnys tavaltaan kasvo hirveesti siihen, et en mää viiti keneltäkään kysyy apua.

8.6 Yksilöllinen tuki

Useat nuoret tiedostivat sosiaalityöntekijänsä kiireen, ja nuorilla oli tunne siitä, että heidän asioihinsa ei ollut aina syvemmin paneuduttu tai sitä ei ollut pohdittu riittävän yksilöllisesti. Nuorten sosiaalityöntekijä oli vaihtunut myös usein. Tämä tuntui nuorista siltä, että sosiaalityöntekijöitä tulisi olla enemmän sekä asiakassuhteen pysyvämpi, jotta kunkin nuoren asioihin paneuduttaisiin paremmin. Haastatellut nuoret toivat esille, että he ovat joutuneet selittämään usein samat asiat uudelleen, ja se on tuntunut erityisen kuormittavalta. Toisaalta jotkut nuoret saattoivat kääntää myös kokemuksen positiiviseksi, pohtien sitä, että asioiden kertominen useaan kertaan uudelle ihmiselle on saattanut edesauttaa heitä olemaan sosiaalisempia ja lisännyt uskallusta puhua omista asioista. Osalla nuorista oli kokemuksia siitä, että sosiaalityöntekijä ei tuntenut heitä lainkaan, koska ei ollut koskaan nähnyt asiakastaan. Joidenkin nuorten kertoman mukaan heistä tehtiin päätöksiä pelkkien asiakirjojen perusteella.

Suuri osa haastatelluista nuorista koki saavansa jälkihuollolta kaiken tarvitsemansa avun. Kokemuksia, joissa apua ei ollut saatu, oli enimmäkseen niillä, joilla oli tullut muutto toiseen kaupunkiin tai jälkihuollon toteuttaja oli ollut eri taho kuin sijaishuollon aikana. Tällöin luottamuksellinen suhde tuttuihin ohjaajiin ja lastensuojeluyksikköön oli katkennut eikä uutta ollut enää muodostunut.

Kaikkein sujuvinta itsenäiseen asumiseen siirtyminen oli ollut niillä, joiden jälkihuoltoa oli toteuttanut sama organisaatio, jossa nuoret olivat olleet sijaishuollossa.

On edelleen asioita mihin mie tarviin tukkee ja apua, ja jälkihuolto on kyllä hyvä. Ohjaajat auttaa kaikessa missä tarviin vaan apua. Ehottomasti oon kokenu niinku hyvänä asiana jälkihuollon.

8.7 Talous ja arki

Nuorilla oli useita kokemuksia siitä, että käytännön asioihin, kuten ruoanlaittoon ja kodin puhtaanapitoon sai jälkihuollon aikana tukea paljon, jopa enemmän kuin tarpeen. Useat haastatellut nuoret kokivat, että he olivat oppineet nämä taidot jo sijaishuollon aikana. Useimmiten arkiaskareiden tekeminen oli riippuvainen nuoren jaksamisesta tai viitsimisestä, eikä siitä, etteikö nuori näitä olisi osannut. Nuorelle saattoi kuitenkin tulla yllätyksenä, miten vaikeaa siisteyden ylläpitäminen tai säännöllinen, terveellinen ruoanlaitto voikaan itsenäisesti asuessa olla. Rahanmeno ja pakolliset kustannukset koettiin myös usein yllättävänä.

Nuorilla oli sekä riippuvuuden tunnetta että vahvaa halua irtautua työntekijän tuesta. Jälkihuollon työntekijä koettiin useimmiten hyvin tärkeänä, varsinkin jos nuoren omat vanhemmat eivät olleet niin kiinteästi nuoren elämässä mukana. Se, että on aina joku, jolta voi pyytää apua, on erittäin tärkeää jälkihuoltovaiheessa olevalle nuorelle. Useimmiten työntekijää tarvittiin avuksi tukihakemusten täyttämiseen, virastoasiointeihin tai avuksi sopimusten, kuten sähkö- ja vuokrasopimusten, solmimiseen. Oman rahankäytön hallinta aiheutti myös tuen tarvetta, jolloin työntekijään otettiin yhteyttä.

Mun mielestä niinku, tommonen niinku byrokratia, kaikkien tukien ja etuuksien hakeminen ja kaikki, on kyl tosi uuvuttavaa ja raskasta ihan kelle tahansa. Niin sit se on kiva et siin on semmone niinku työntekijä, joka ehkä tietää niistä tai, ja sit semmoi joka osaa ehkä vähän rauhoittaa ja antaa jotain vinkkei.

Nuoret arvostivat itsenäistymisvaroja sekä kokivat ne erittäin hyvänä elementtinä oman hyvinvoinnin lisäämiseksi. Itsenäistymisvaroja ohjattiin käyttämään huonekaluihin ja kodin sisustamiseen, ja hankintoihin tehtiin esimerkiksi yhteinen matka huonekaluostoksille. Tämän nuoret kokivat hyvänä. Aineistosta ei tullut ilmi, että itsenäistymisvaroja olisi tuhlatu, vaan varat oli pääosin käytetty järkevästi itsenäisen elämän aloittamiseen.

Niin kyllä siinä vaiheessa niinku arvosti tosi paljon niitä itsenäistymisvaroja. Että, sai niinku tehdä siitä kodista semmosen mieleisen, että siellä viihtyy.

8.8 Nuorten omat tavoitteet

Haastatellut nuoret kertoivat päämääräkseen itsenäisesti asumisen, työpaikan, opintojen aloittamisen tai muun omaa itsenäistä elämää koskevan tavoitteen. Nuorilta tuli kuitenkin vastauksia siitä, että heidän omia tavoitteitaan ei ollut riittävästi huomioitu. Ajatuksia siitä, että elämä tulee olemaan tukien hakemista ja niiden varassa elämistä, oli jäänyt osalle nuorista.

Mietittäis sitä niinku, ehkä elämää pidemmälle, siel jälkihuolloski. Tai monil nuoril ku kuitenkin on vaik unelmia tai haaveita, niin mietitäs niinku niitä, ja enemmän pidemmälle ku seuraavaan toimeentulotukihakemukseen.

Nuorilla oli huomattavasti kokemuksia jälkihuollon tuen keskittymisestä tukien hakemiseen. Nuoret toivat esille kokemuksia siitä, että heidän omiin tavoitteisiinsa pyrkimiseen ei ollut riittävästi ja yksilöllisesti kannustettu, vaan heidän elämäntilannettaan oli tuettu rutiininomaisesti. Esimerkiksi nuoren haaveillessa yrittäjyydestä hän ei ollut saanut siihen juurikaan kannustusta tai tukea, ja nuorelle oli tullut kokemus siitä, että hänen mahdollisuuksiinsa ei uskottu. Jotkut nuoret kertoivat, että he eivät itsekään uskoneet omiin mahdollisuuksiinsa ja kykyihinsä. Suurella osalla nuorista tulevaisuuden haaveet ja toiveet kuitenkin keskittyivät tavallisiin nuoruuden elämänvaiheisiin kuuluviin tavoitteisiin, kuten omassa kodissa asumiseen, opiskelupaikan saamiseen tai perheen perustamiseen.

Ku se tuntuu et ne luulee et kaikki elää jollain toimeentulotuella. ... Varsinkaan et kukaan ei koskaan, niinku puhu jälkihuollossa tai missään et yrittäjäyys vois olla vaihtoehto. Aina puhutaan niinku, no ehkä just opiskelusta, tai sit just niist tuista, tai ehkä just jostain mitä työtä vois hakee. Mut ei semmoinen yrittäjäyyskasvatus kyl millään tavalla kuulu lastensuojeluun, tai jälkihuoltoon.

9 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa kokemuseräistä tietoa nuorilta lastensuojelun sijaishuollon ja jälkihuollon tarpeisiin, jotta nuoren siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon tuettaisiin tarkoituksenmukaisesti ja nuoren itsenäistymisprosessi helpottuisi. Laajempi tutkimustehtävä oli selvittää, kuinka lastensuojelun sijaishuolto ja jälkihuolto voivat vastata itsenäistyvien nuorten tuen tarpeisiin, jotta nuoret voisivat kokea enemmän osallisuutta sekä selviytyä paremmin uudesta itsenäisestä arjesta ja minimoida syrjäytymisriskin.

Tutkimustulosten pohjalta teimme johtopäätökset, joita käsitelimme nuorten tuen tarpeiden kautta. Tarkastelimme johtopäätöksissä tutkimustuloksista yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia peilaten niitä teoreettiseen tietoperustaan.

Siirtyminen sijaishuollosta jälkihuoltoon tuo nuorille monenlaisia tuntemuksia. Siirtyminen omaan, itsenäiseen arkeen jännittää ja ahdistaa, mutta myös samalla tuntuu mielekkäältä. Tutkimustuloksemme ovat tältä osin yhteneväisiä muun muassa Känkäsen (2009, 232–237) kanssa, joka kuvaa itsenäistymisen tuovan elämänmuutoksen herättävän tunteita uteliaisuudesta ja jännityksestä häpeään ja pettymykseen. Erityisesti omaan rauhaan ja mieluisaan omaan kotiin pääseminen tuntuu nuoresta hyvältä. Siirtyminen oman elämänsä hallintaan ei kuitenkaan ole yhdenkään haastateltavan kohdalla tapahtunut pehmeästi. Varsinkin ne haastateltavat, jotka olivat olleet lyhyemmän jälkihuolto-oikeuden piirissä, kokevat aikuistumisen tuoman vastuun ja henkisen sekä taloudellisen pärjäämisen paineen tulleen liian äkkiä. Useimpia jälkihuollon päättymisen huolestuttaa enemmän kuin sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen. Tieto siitä, että tuki lopullisesti loppuu, eikä lastensuojelu tarjoa enää turvaverkkoa, on

useimmille pelottava ajatus. Tämä antaa näyttöä sille, että sijaishuollosta siirtyminen jälkihuoltoon on nuoren hyvinvoinnille merkitsevää. Useat tutkimukset (mm. Nurmi ym. 2015; Eriksson & Karppinen 2016; Kananoja ym. 2013; Paaso 2018) ovat yhteneväisiä opinnäytetyömme tuloksen kanssa siitä, että jälkihuolto-oikeuden pidentäminen on ollut erittäin perusteltua. Tutkimuksestamme käy myös ilmi, että kaikki nuorista eivät olleet tietoisia mitä jälkihuolto sisältää ja mitä oikeuksia heillä on. Nuorten tietoisuutta sekä osallisuutta tulisi siltä osin parantaa.

Osassa nuorten vastauksista oli yhteneväinen kokemus siitä, että nuori haluaa tarpeidensa huomioimattomuuden vuoksi päästä mahdollisimman pian pois sijaishuollosta ja siirtyä jälkihuoltoon siksi, että saisi omaa rauhaa sekä päättää omista asioistaan. Kananoja kumppaneineen (2013, 45–46) on ottanut esille nuorten vapaudenkaipuun sijaishuollon päättymisessä johtavan siihen, ettei jälkihuollon palveluita haluta ottaa vastaa. Myös Lehtotie (2018) kuvaa nuorten kokemuksina osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vähyydestä sijaishuollon aikana, joka johtaa siihen, että nuorten suurimpana tulevaisuuden haaveena on laitoksesta pois pääseminen ja omaan asuntoon muuttaminen (Lehtotie 2018, 42–43).

Nuorilla oli paljon toiveita siitä, että työntekijöillä olisi aikaa vain kuunnella. Työntekijöiden vaihtuvuus aiheuttaa luottamussuhteiden katkeamista ja nuorten asioihin syvällisempi paneutuminen vähenee, joka haittaa työskentelyn onnistumista. Kuten Hotari ym. (2009) toteavat nuorten kanssa tehtävä yksilöllinen työskentely vaatisi lisää resursseja, jotta nuorten osallisuuden kokemukset lisääntyisivät. Osa vastanneista olisi toivonut sijais- ja jälkihuollossa yksilöllisempää tukemista. Tutkimustulokset toivat esille, että nuoret toivovat työntekijöiltä laajempaa erityisosaamista ja sensitiivisyyttä esimerkiksi silloin, kun nuori kuuluu seksuaalivähemmistöön, nuorella on erityisherkkyyttä tai taustalla on haitallisesti vaikuttavia kokemuksia, kuten lähisuhdeväkivaltaa. Nuorten mielestä väärä toimintatapa aiheuttaa nuorelle pitkäaikaista haittaa sekä heikentää tärkeää luottamussuhdetta työntekijöihin.

Jos avointa keskustelua ei ole ollut, eikä nuorta ole ohjattu puhumaan tunteistaan, on nuori voinut itsenäistymisvaiheessa jäädä yksin, koska nuorella saattaa olla halu näyttää, että hän pärjää. Tämän vuoksi myöskin näennäisesti helpoimpien nuorten kohdalla eli niiden, jotka vaikuttavat pärjäävän hyvin, tukea ei tulisi laiminlyödä. Ne jälkihuollon piirissä olevat nuoret, joiden elämönhallintataidot ovat olleet paremmat, ovat toisaalta kokeneet liiallisen tukemisen holhoavana. Yksilöllinen paneutuminen nuoren asioihin myös tällaisessa tilanteessa tukee parhaiten nuoren itsenäistymisprosessia.

Nuoret tekivät myös havaintoja oman kokonaisvaltaisen elämäntilanteensa tai elämönhallintaitojensa kohentumisesta ja sen vaikutuksesta oman hyvinvoinnin edistymiseen, joka voidaan tulkita nuorten voimaantumisenä. Edistyminen on kuitenkin usein vaatinut vaiheen, jonka aikana nuori on äkillisesti havahtunut uuteen tilanteeseen, jossa kaikki pitääkin tehdä itse. Nuorelle tarjottava tuki on siis edelleen oltava riittävän ennakoivaa, jotta nuori selviäisi muutosvaiheista. Samansuuntaisia havaintoja ovat tehneet tutkimuksissaan myös Känkänen (2009, 232–237) sekä Sinkkonen (2010, 83–85) todeten, että muutosvaihe vaatii tiedollisen ohjauksen lisäksi oikea-aikaista vierellä kulkemista ja kannattelemista.

Sijaishuollosta itsenäisempään elämään siirtyminen ja uudessa elämäntilanteessa selviäminen vaatii uusien asioiden, toimintatapojen sekä selviytymiskeinojen opettelua, jossa nuoret tarvitsevat kognitiivista tukea. Jotta osallisuuden kokemus toteutuisi ja nuori saisi riittävän määrän ohjauksen, läheisyyden ja kuulumisen kokemuksia, täytyy nuoren saada sosiaalista tukea. Aineellinen tuki on tarpeen, kun sijaishuolto loppuu ja täysi-ikäisen nuoren on vastattava itse omista elämisen kustannuksistaan. Nurmen ja kumppaneiden (2015) mukaan itsenäistyminen voidaan käsitellä vastuun ottamisena itsestään, päätöksistään sekä taloudestaan. Näin ollen nuoren kuuluisi olla riittävästi tuettu sekä valmis jälkihuollon päättymiseen, jotta voidaan puhua nuoren itsenäistymisestä.

Jälkihuollon tuki on koettu pääsääntöisesti taloudellisena tukena, ja nuorilla on ollut kokemuksia siitä, että heitä on houkuteltu jäämään jälkihuollon piiriin käyttämällä houkuttimena taloudellista tukea. Nuoret jatkaisivat rahan takia

jälkihuoltoaan pidempäänkin, jos se olisi mahdollista. Jälkihuolto koetaan kuitenkin myös kahleena, josta haluaa päästä eroon. Nuoren saadessa omia lapsia taloudellinen tuki olisi edelleen tarpeen, mutta nuori saattaa katkaista jälkihuoltonsa, koska ei halua omalle lapselleen lastensuojeluasiakkuutta. Nuoren katkaisema jälkihuolto ennen sen lakisääteistä loppumista on kuitenkin useimmiten kaduttanut. Yksikään haastattelemamme nuori ei ollut tietoinen, että jälkihuollon piiriin voi kuitenkin palata alle 25-vuotiaana takaisin.

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun keskeinen tavoite on edistää lapsen tai nuoren suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia (Lastensuojelulaki 417/2007). Nuoren itsenäistymisen, osallisuuden ja selviytymisen tukeminen sekä syrjäytymisen ehkäisy ovat toteutettavissa erilaisten tukien keinoin, jotta nuoren hyvinvointi edistyisi kokonaisvaltaisesti. Voidaksemme tarkastella tutkimuksemme johtopäätöksiä laajemmin ja riittävän hyvin, olemme jaotelleet nuorten tarpeita tarkemmin jakamalla tuen tarpeet kognitiivisen, sosiaalisen ja aineellisen tuen näkökulmasta.

9.1 Nuorten tarvitsema kognitiivinen tuki

Sijaishuollon aikana kotitöiden harjoittelu on koettu riittäväksi, ja nuoret ovat olleet tietoisia siitä, että pyytämällä he voivat harjoitella sitä tarvittaessa lisää. Osalle harjoittelut ovat tuntuneet pakkopullalta sekä jopa rankaisemiselta. Tähän lienee vaikuttanut kuitenkin enemmän nuorten asenne ja käsitys omasta pärjäävyydestä, koska itsenäistyttyään nuorille on tullut yllätyksiä siitä, miten työlästä oman kodin ylläpitäminen tai terveellisesti syöminen voikaan olla, jos ruoka pitää valmistaa aina itse. Konkreettinen apu ja kädestä pitäen neuvominen on edesauttanut nuoria asioimaan ja tekemään kotitöitä jatkossa itsenäisesti.

Keskeiset kodin hoitamiseen ja itsestä huolehtimiseen liittyvät asiat on sijaishuollon aikana opetettu nuorille hyvin. Raha-asioihin liittyvä opastus on sen sijaan koettu puutteellisemmaksi, jonka vuoksi muun muassa luottotietojen menettäminen on joillekin itsenäistyneille nuorille tullut yllätyksenä. Tässäkin tuki

olisi voinut olla ennakoivampaa. Ongelmiin on kyllä puututtu, mutta vasta sitten, kun ne ovat olleet ajankohtaisia. Liian tiukat säännöt ja siivousvuorot on koettu jopa passivoivana, joka ei ole edistänyt motivoitumista oppimiseen. Nuoria olisi hyvä motivoida kotitöiden tekemiseen jollakin muulla tavalla, kuin pakottamalla, jotta asenne kodista huolehtimiseen olisi positiivisempi. Kuitenkin useat nuoret ovat itsenäistyttyään yllättyneet kotitöiden määrästä, koska eivät olleet sijais-huollon aikana ymmärtäneet miten laajasta kokonaisuudesta kodista huolehtimisessa on kysymys.

Jälkihuollon alkamisen nuoret ovat kokeneet tukiviidakon alkamisena. Nuoret voivat kokea yllätyksenä sen, miten paljon tukia joutuu hakemaan, ja tässä koh-taa nuoret kokevat työntekijän tuen olevan tarpeen. Useat nuoret mieltävät jälki-huollon työskentelyn keskeiseksi tavoitteeksi tukien hakemisen ja tukijärjestel-mässä selviytymisen. Joillakin nuorilla voi kuitenkin olla suuriakin haaveita, ku-ten yrittäjäyys. Suurimmalla osalla ei kuitenkaan ole näin. Kirjo on suuri, mutta yksilöllinen tuki suuriin unelmiin puuttuu. Nuorten kannustamisessa suuriinkin haaveisiin olisi parannettavaa, jotta nuorten hyvinvointi ja osallisuuden kokemus vahvistuisi jo ennen jälkihuollon alkamista. Näin ollen on haitallista olettaa, että kaikki lastensuojelun asiakkaat kuuluvat pitkäaikaisesti tukien varassa eläjien ryhmään. Yhtä lailla Lehtotie (2018, 61) tuo esille, että osallisuuden tukeminen tulisi aloittaa jo sijaishuollossa herättelemällä nuoria suunnittelemaan omaa tu-levaisuuttaan.

Nuori on tunnettava riittävän hyvin, jotta hänen potentiaaliset kykynsä ja mah-dollisuutensa saadaan esille. Nuorella on oltava myös luottamuksellinen suhde työntekijään, jotta nuori uskaltaa kertoa haaveistaan. Suuriin haaveisiin kannus-tamisessa on kuitenkin myös riskinsä. Kuten myös Barkman (2009) on toden-nut, voi haastateltujen nuorten kokemuksista tulkita sen, että nuorella on oltava riittävä resilienssi sekä tukiverkko, jotta hän pystyy selviytymään myös petty-myksistä.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että nuoret pääsääntöisesti osaavat itse-näisessä elämänvaiheessaan pitää huolta omasta hyvinvoinnistaan. Sijaishuol-tojakso on tukenut melko hyvin nuorten siirtymistä täysin itsenäiseen toimintaan

esimerkiksi säännöllisen lääkityksensä hoitamiseen, vaikkakin tutkimuksesta nousee esille myös kognitiivisen tuen tarpeen jatkuvuutta. Myös Ikonen kump-paneineen (2020) on tullut tutkimuksessaan samansuuntaiseen johtopäätökseen siitä, että jo sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten erityiset tuen tarpeet olisi huomioitava (Ikonen, Eriksson & Heino 2020).

Osa nuorista on vasta ajan myötä ymmärtänyt jälkihuollon aikana kotiin saatavan tuen merkityksen. Jälkihuollon alkuvaiheessa tuen pyytäminen tai vastaanottaminen on saattanut olla vaikeaa tai vastenmielistä. Mielenterveys- ja päihdeongelmat ovat entisestään heikentäneet avun pyytämistä ja vastaanottamista, jolloin intensiivisemmän ja kohdennetumman tuen tarjoaminen olisi tärkeää. Tutkimuksessamme mielenterveys- ja päihdeongelmat näyttäytyivät esimerkiksi siten, että työntekijää ei ole päästetty kotiin nuoren kokeman ongelmista johtuvan häpeän vuoksi. Lehto-Salon (2011, 30) sekä Ylirukan (2020) mukaan jälkihuollossa olevien päihdeongelmat ovat yleisiä ja vaikuttavat nuoren mahdollisuuden selviytyä. Myös Yliruka (2020, 8) kertoo mielenterveyspalvelujen käytön jälkihuollon aikana moninkertaistavan riskejä huonompaan selviytymiseen. Haastattelemistamme etenkin tukiasunnoissa asuvat nuoret toivoivatkin jälkihuollosta elämänhallinnan tukemiseksi esimerkiksi puolipakollisia kotikäyntejä. Nämä aiemmat tutkimukset huomioiden on myös tässä tutkimuksessa perusteltua todeta, että nuorten mielenterveys- ja päihdeongelmien tunnistamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja nuorille tulisi tarvittaessa tarjota intensiivistä tukea myös jälkihuoltojakson ajaksi.

9.2 Nuorten tarvitsema sosiaalinen tuki

Nuoret tarvitsevat jälkihuollon työntekijää kuuntelijaksi, jolle voi kertoa aivan tavallisia, arkisia asioita, joita he kertoisivat vanhemmilleen. Haastatelluista tyytyväisimpiä olivat ne, jotka ovat saaneet jutella riittävästi työntekijöiden kanssa. Nuoret tiedostavat keskusteluajan rajallisuuden, mutta keskustelu hyvin lyhyen ajan puitteissa voi olla kuitenkin haastavaa ja tuntua muodolliselta varsinkin, jos keskustelu käydään virallisessa toimistossa. Osa nuorista saattaisi hyötyä

pitemmistä tapaamisajoista ja toiminnallisuudesta, jotta nuoren osallisuus toteutuisi paremmin ja nuori saisi tarvitsemaansa sosiaalista tukea.

Toisaalta kaikki haastatellut nuoret eivät kokeneet tarvitsevansa keskusteluapua työntekijöiltä, ainakin jos heillä oli riittävästi muita läheisiä sosiaalisia suhteita. Hotari kumppaneineen (2009, 118, 123–132) on tullut tutkimuksemme kanssa samansuuntaiseen johtopäätökseen siitä, että nuorten sosiaalista tukea ja osallisuutta heikentävänä tekijänä on työntekijöiden vaihtuvuus, liialliset asiakasmäärät, ajan puute sekä aidon, luottamuksellisen vuorovaikutuksen puute ja asiakkaiden riepotteleminen viranomaiskäytännöistä toiseen. Lastensuojelulaki pitää ensisijaisena lapsen ja nuoren aktiivista huomioimista ja mukaan ottamista sekä ajaa voimakkaasti osallisuuden toteutumista (Lastensuojelulaki 417/2007). Jokelan (2013, 57–59) mukaan heikoimmassa asemassa olevat eivät kuitenkaan välttämättä edes ymmärrä osattomuuttaan. Tutkimuksemme mukailee Hotarin ja kumppaneiden (2009) sekä Jokelan (2013) kanssa päätelmää siitä, ettei lastensuojelulakia aina pystytä toteuttamaan osallisuuden kontekstissa siten, kuin sen on ajateltu toteutuvan.

Molemminpuolisen luottamuksen merkitys on suuri. Tutkimusten mukaan (mm. Paaso 2018, 109–110; Lastensuojelun keskusliitto 2021) nuoren kuuluisi saada vaikuttaa valitsemalla itse jälkihuollon työntekijän, koska luottamussuhteen rakentuminen uuteen ihmiseen kestää kauan. Tutkimuksestamme tulee ilmi, että käytännössä tämä ei kuitenkaan toteudu. Läheskään kaikki nuorista eivät ole voineet itse valita omaohjaajaansa jälkihuollon ajalle. Vaikka työntekijän vaihtuminen on ollut kuormittavaa, on se tutkimuksemme mukaan toisaalta kuitenkin edesauttanut joidenkin nuorten sosiaalisten taitojen kehittymistä.

Läheisen vuorovaikutussuhteen merkitys nuoren ja ohjaajan välillä nousee tutkimuksestamme nuoren turvallisuuden tunteen näkökulmasta tärkeäksi siirryttäessä sijaishuollosta jälkihuoltoon. Kuitenkin rajan vetäminen siihen, miten läheisen suhteen työntekijä voi luoda nuoreen, on haastavaa. Tutkimuksestamme käy ilmi, että lähtökohtaisesti nuoret kokevat yksinäisyyttä ja tarvitsevat sosiaalisten suhteiden turvaverkon tuomaa vakautta. Tutkimustulostamme tukee useat (Nurmi ym. 2015, 155; Känkänen 2009, 232–237; Salmivalli 2008) näkemykset

siitä, että läheiset sosiaaliset suhteet muodostavat tukipilarin, joka on tärkeää nuoren positiivisen kehityksen kannalta.

Nuorten sosiaalisten suhteiden luomassa tukiverkossa on tutkimuksemme mukaan vaihtelevuutta ystävistä tai perheestä jälkihuollon työntekijöihin. Hyvät suhteet perheeseen sekä sosiaalisten suhteiden tukeminen on lisännyt positiivisia vaikutuksia elämänhallintaan ja pärjäämiseen jälkihuoltojaksoon siirryttäessä. Myös Sugarman (2001) ottaa esille, että sosiaalinen tuki on tärkeää omien selviytymisstrategioiden luomisessa (Sugarman 2001, 157). Perheen tuki on näyttäytynyt merkityksellisenä tukena jälkihuollon tuen lisäksi. Syrjäytymistä estävänä tekijänä monella nuorella on ollut se, että suhde omaan perheeseen on parantunut. Vanhemman ja nuoren suhteen tukeminen on tärkeää, kuten myös Saastamoinen (2010, 86) on tutkimuksessaan huomannut, todeten, että sijaishuollon aikana lapsen ja vanhemman suhteen tukeminen edistää usein myös tuen jatkumista jälkihuollon puolella.

Tutkimuksestamme tulee ilmi, että harvalle on jäänyt pysyviä kavereita lastensuojelusta. Tutkimustulostemme sekä aiempien tutkimusten (muun muassa Salmivalli 2008; Nurmi kumppaneineen 2015; Känkänen 2009) mukaan ystävyys-suhteet ovat erittäin tärkeitä nuoren hyvinvoinnille ja kehitykselle. Tämän vuoksi olisi erittäin tärkeää tukea lastensuojelulaitoksen ulkopuolisia sosiaalisia suhteita, sekä sijaishuollon että jälkihuollon aikana. Erityisesti niillä nuorilla, joiden sijaishuoltoyksikkö on sijainnut syrjässä, on ollut suurempia haasteita pitää yllä vanhoja ystävyys-suhteita, ja näin ollen ystävyys-suhteet eivät ole jatkuneet jälkihuoltoonkaan. Toisaalta pitää muistaa Rädyn (2019) huomio siitä, että etäisyydellä voidaan myös tavoitella nuorelle haitallisten suhteiden katkaisemista (Räty 2019, 478–480). Tuloksistamme selviää, että lastensuojelulain muutos yhteydenpidosta ja vapaammasta puhelimen käytöstä sijaishuollon aikana, vaikkakin tällä on myös kääntöpuolia, on edesauttanut nuoria ylläpitämään ystävyys-suhteita paremmin. Kääntöpuolena on kuitenkin se, että lakimuutoksen jälkeen on myös haastavampaa katkaista näitä nuorelle haitallisia suhteita.

Vertaistuen positiivinen merkitys nuorille jälkihuollossa ja sen jälkeen tuli tutkimustuloksistamme ilmi. Johtopäätöksenämme on, että useat nuoret kaipaavat

kuuluvuuden tunnetta, vertaistukea ja yksinäisyyden vähenemistä. Myös Känkänen (2009) tutkimuksessaan päättelee, että vertaisen tuen ja läheisverkostojen ylläpitäminen ja vahvistaminen luo pohjaa myöhemmälle selviytymiselle (Känkänen 2009, 239). Jälkihuollon aikana nuoret havaitsivat kaipuuta sijaishuollon tiiviimpään tukeen, yhteisöllisyyteen ja yhteiseen tekemiseen.

Ja voi sille jossain tapauksissa olla kysyntää ihan tämmöselle vertaistuelle tai vertaistukiryhmälle. Ja se et se nuori on pelkästään niitten ohjaajien kanssa, niin se ei oo se, mitä se nuori välttämättä haluaa jälkihuollossa. Eiköhän se niitä ohjaajia oo jo katellu ihan tarpeeks. Et jos saa vapaasti niitten nuorten kanssa käydä vaikkapa lailee jotain minigolfii tai jotain, niin sehän voi olla ihan kivaakin.

9.3 Nuorten tarvitsema aineellinen tuki

Tutkimuksestamme nousee esille, että monet nuoret pitävät jälkihuoltoa usein pelkkänä taloudellisena tukemisena. Tutkimuksemme perusteella nuoret kokevat saavansa riittävästi aineellista tukea sekä sijais- että jälkihuollon ajalta taloudellisen tuen eli rahan muodossa. Taloudellinen etu on jopa niin suuri, että nuori jää jälkihuollon asiakkuuteen muista rasitteiksi kokemistaan lastensuojelun puolesta huolimatta. Jälkihuollossa saatavia itsenäistymisvaroja nuoret ovat pitäneet tärkeänä tukena selviytymisessä, kun omaan asuntoon on hankittava kaikki kodin tarvikkeet ja huonekalut. Nurmen ja kumppaneiden (2015) sanoin nykypäivän sosiaaliset sekä taloudelliset muutokset pitkittävät omissa perheissään asuvien nuorten riippuvuutta vanhemmistaan viivästyttäen nuorten itsenäistymistä (Nurmi ym. 2015, 178). Tämä antaisi vahvistuksen päätelmälle, että taloudellinen tuki on hyvin tarpeellinen lastensuojelun nuorille. Itsenäistymisvarojen käyttöä on ohjattu järkeviin kohteisiin. Itsenäistymisvaroja omaan mieleiseen hankintaan käyttäen nuori kohentaa tutkimuksemme mukaan hyvinvointiaan. Lehtotien (2018, 45–46) tutkimuksen tulos mukailee johtopäätöstämme, että rahan päivittäiseen käyttämiseen tarvitaan kuitenkin intensiivisempää ja ennakoivampaa tukea eli konkreettisempaa opastusta arjen budjetointiin, jotta ohjaajaan tai sosiaalityöntekijään ei otettaisi yhteyttä vasta sitten, kun tilanne on luisunut hallinnasta.

Yksi aineellisen tuen muoto on nuoren tuen tarpeeseen nähden sopivan asunnon etsiminen, joka voi olla esimerkiksi tukiasunto tai tavallinen vuokra-asunto. Asumismuoto voi olla nuoren hyvinvoinnin kannalta ristiriitainen. Toisaalta tukiasunto on joillekin paras asumismuoto, mutta tutkimuksemme perusteella nuori kaipaa rauhaa ja hiljaisuutta sekä itsenäisyyttä, jota yksin asuminen tukee paremmin. Nuori ei kuitenkaan välttämättä ole valmis asumaan itsenäisesti, kuten tutkimuksessaan Pukkio ja Hipp (2016, 7–8) ovat myös todenneet. Yksinäisyyden tunne korostui yksin tavallisessa vuokra-asunnossa asuttaessa. Tukiasunto tuo taas helpotusta nuoren kokemaan yksinäisyyteen lisäten yhteisöllisyyttä sekä sosiaalisia suhteita. Toisaalta oman asunnon ottaminen luo tervettä irtautumista jälkihuollosta ja valmistelee jälkihuollon työntekijän ollessa vielä saatavilla kohtaamaan jälkihuollon loppumisen paremmin. Riippumatta asumismuodosta on erityisen tärkeää, että nuori saa itse tehdä valintansa. Tämä vahvistaa nuoren hyvinvointia. Tähän johtopäätökseen asumismuodon valinnasta on tullut myös omassa tutkimuksessaan Paaso (2018, 110–112). Enemmänkin merkitystä nuorelle oli asumisen ympäristöllä, eli siinä, että onko yhteisö rauhallinen vai rauhaton. Tukiasuntojen kontrolli teki ympäristöstä selkeästi rauhallisemman, jota kaikki nuoret toivoivat. Osa nuorista on joutunut useammankin kerran muuttamaan rauhattoman naapuruston vuoksi.

Toiseen kaupunkiin muuttaminen jälkihuoltoon siirryttäessä on riski tuen jatkumisen näkökulmasta. Myös se, että jälkihuoltoa toteuttaa jokin lapselle entuudestaan tuntematon taho näyttäisi heikentävän jälkihuollon mahdollistamaa tukea, koska sijaishuollon aikana rakentunutta luottamusta ei ole. Nuoren saadessa uudella paikkakunnalla tukea ongelmaksi saattaa muodostua yksilöllisen ja ennakoivan tuen tarjoaminen, koska asiakasta ei tunneta. Paason (2018) tutkimuksen mukaan onnistuneessa jälkihuollossa nuori saa valita itse asuinkaupunkinsa, mutta onnistuminen edellyttää myös luottamuksellista suhdetta jälkihuollon työntekijään (Paaso 2018, 110–112). Tutkimuksestamme ilmeni, että jälkihuollon aikana nuoren vaihtaessa asuinkaupunkia tai kaupunginosaa suhde jälkihuoltoon ja työntekijöihin voi jopa katketa kokonaan. Nuori saattaa jäädä kokonaan ilman tukea, vaikka hänellä olisi ikänsä puolesta oikeus lastensuojelun jälkihuollon palveluihin. Vaikka tilalle tulisivat uudet työntekijät, ei luottamussuhdetta välttämättä synny uudelleen ja tilanne saattaa luisua ainoastaan

taloudelliseksi tukemiseksi. Haastatellut nuoret itsekin painottivat jälkihuoltoa taloudellisena tukena ja kokivat taloudellisen tuen riittäväksi. Samansuuntaisesti Paason (2018) johtopäätösten kanssa enemmänkin nuorten tarpeet osoittautuivat taloudellisen tuen tarpeen sijaan psykososiaalisena tuen tarpeena, eli nuoret kaipaavat ihmistä, jolle puhua.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän tutkimuksen mukaan jälkihuollon palveluissa on paljon kuntien välisiä eroja (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 10–11). Tuloksistamme voimme päätellä myös sen, että vaihtelua on myös paljon eri organisaatioiden välillä. Se, että monet nuoret mieltävät jälkihuollon pääasiassa taloudellisena tukena, voi johtua juuri siitä, että muut jälkihuollon palvelut ovat jääneet vähäisiksi. Ongelma on toki yhteiskunnallisesta näkökulmasta hyvin monisyinen ja vaatisi palvelurakenteen kehittämistä. Muun muassa Lehtotien (2018) tutkimuksesta käy ilmi, että jälkihuolto jää pirstaloituneessa palvelurakenteessa jälkihuoltotyössään yksin.

10 Pohdinta

Pitkin opinnäytetyöprosessiamme tarkastelimme ammatillista kasvuamme toden tutkimuksemme vahvistavan lastensuojelutyön osaamistamme. Havainnoimme lastensuojelun kontekstin olevan haastava sekä moniulotteinen sekä vaativan riittävää osaamista. Lastensuojelun ammattiosaamista on osattava soveltaa, jotta nuorten tarpeita pystytään tukemaan yksilöllisesti mutta kuitenkin lastensuojelulain puitteissa. Lastensuojelun työntekijän on oltava ammatillinen mutta kuitenkin heittäydyttävä työhön koko ihmisyydellään.

Sivusimme johtopäätöksissä myös lastensuojelulain toteutumista osana käytäntöä. Opinnäytetyön aiheenrajauksen vuoksi keskityimme peilaamaan tuloksiamme aiempiin tutkimustuloksiin. Näin ollen laajempi lakiperustainen tarkastelu jää johtopäätöksissämme vähemmälle huomiolle.

10.1 Menetelmän ja toteutuksen tarkastelua

Laadullinen tutkimus soveltui tämän opinnäytetyön menetelmäksi hyvin. Laadullinen tutkimus mahdollisti nuorten kokemusten esille tulemista aitoina ja johdattelemattomina mutta kuitenkin teemojen kannattelemina. Pohdimme aineistomme laajuutta ja arvelimme, että laajuus saattaisi johtua siitä, että onnistuimme luomaan nuorten kanssa lyhyessä ajassa sellaisen luottamussuhteen, joka edesauttoi nuorten halukkuutta kertoa kokemuksistaan laajasti. Koimme tämän luottamuksen osoituksen meitä ja tutkimustamme kohtaan kiitollisena. Aineiston laajuutta voi selittää myös se, että saimme haastateltaviksi melko puhe-
liaita nuoria. Toisaalta vähäpuheiset nuoret eivät ehkä olisikaan suostuneet haastateltaviksi. Hyvän vuorovaikutussuhteen luomiseen on myös saattanut vaikuttaa se, että meillä molemmilla haastattelijoilla on jopa vuosikymmenien tausta ammatillisessa vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa olemisesta. Aineistoomme kerääntyi useita havaintoja siitä, että nuorilla on teoreettisen tietoperustankin mukaisesti puhumisen ja aidon kuulluksi tulemisen tarve, joten tämä näyttäytynee myös yhtenä syynä aineiston laajuudelle.

Pohdimme, millaisia eettisiä kysymyksiä opinnäytetyön eri vaiheissa on noussut esille ja arvioimme opinnäytetyömme luotettavuutta. Lopuksi tarkastelemme kuinka tutkimustamme voisi hyödyntää lastensuojelutyössä, sekä mahdollisuuksia hyödyntää tutkimustamme jatkotutkimusten aiheissa.

10.2 Eettiset kysymykset opinnäytetyön eri vaiheissa

Haastateltavat olivat nykyisen lain mukaisessa jälkihuollon piirissä tai sen lopettaneet. Iältään he olivat 18–28-vuotiaita. Haastateltavat olivat täysi-ikäisiä, joten emme tarvinneet haastatteluun lupaa heidän vanhemmiltaan. Olimme valmistuneet siihen, että mahdolliseksi haasteeksi aineistonkeruussa voi muodostua vaikeus löytää jälkihuollon piirissä olevia haasteltavia nuoria. Varauduimme tähän hakemalla yhteistyötahoja ja haastateltavia koko Suomesta.

Sovimme nuorten tapaamiseksi kullekin sopivan haastatteluajan ja -paikan. Haastattelun alussa kerroimme tutkimuksestamme ja pyysimme heitä allekirjoittamaan suostumuslomakkeen (liite 3). Kerroimme haastateltaville heidän oikeudestaan saada keskeyttää haastattelu, mahdollisuudesta poistaa haastattelun osia tai poistaa haastattelu aineistostamme kokonaan. Kerroimme käyttävämmme aineistoa ilman haastateltavan etunimeä, käyttäen aineiston käsittelyvaiheessa keksittyä etunimeä haastateltavien erottelemiseksi. Toimme esille, että aineistosta ei käytetä mitään tietoja, mistä haastateltava olisi tunnistettavissa. Koska Messi oli opinnäytetyömme toimeksiantaja sekä Messistä oli useampi haastateltava, pystyimme tuomaan jonkin yleistettävän kokemuksen esille Messistä siinä kenenkään yksilöitymättä. Muiden lastensuojelulaitosten nimet salasimme, jotta haastateltavat eivät olisi niistä tunnistettavissa.

Pyysimme luvan saada tallentaa haastattelu voidaksemme litteroida asiat sanatarkasti, kuten haastateltava sen ilmaisee. Kerroimme tallenteiden ja sekä litteroidun aineiston välittömästä hävittämisestä sen jälkeen, kun niitä ei analysoida enää tarpeellista säilyttää. Kerroimme käyttävämmme ainoastaan niitä haastattelun osia, joita tarvitsemme tutkimustamme varten, joten nuoren ei tarvitse miettiä miten ja mitä kokemuksia hän voi kertoa, tai jättää kertomatta. Muistutimme nuoria myös omasta vaitiolovelvollisuudestamme niin toimeksiantajaamme kuin muita tahoja kohtaan. Kiinnitimme huomiota myös siihen, että paikka, jossa haastattelua teimme, olisi turvallinen paikka puhua ilman häiriötekijöitä. Varmistimme, ettei paikalla ole muita henkilöitä kuin tutkijat ja haastateltava. Käsittelimme saatua aineistoa kunnioittavasti ja huolellisesti anonymiteettia noudattaen, sekä pyrkien tuomaan esille saadut kokemukset sellaisena, kuin ne ovat meille esitetty.

Eettisesti vastuullisella toiminnalla sekä oikeita toimintatapoja noudattaen voidaan todentaa opinnäytetyömme tiedot mahdollisimman totuudenmukaisiksi. Olemme suorittaneet tutkimustyön, tulosten tallentamisen sekä esittämisen ja tutkimuksen arvioinnin Tuomen ja Sarajärven (2018, 98–99, 149–150) sekä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 7–14) esittämien kriteereiden mukaisesti huolellisesti, rehellisesti ja tarkasti, jotta tutkimuksestamme tuli myös eettisesti tarkastelukulmasta nähden totuudenmukainen.

10.3 Luotettavuuden arviointi opinnäytetyössä

Vaikka teoreettista tietoperustaa opinnäytetyömme aiheesta on julkaistu suhteellisen vähän, valitsimme luotettavuuden todentamiseksi muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta enintään kymmenen vuotta vanhaa tutkimustietoa. Luotettavuutta arvioidessamme valikoimme tietoperustaan vähintään pro gradu -tasoisia tutkielmia ja niitäkin harkiten.

Tuomen ja Sarajärven (2018, 163–164) mukaan validiteettia eli luotettavuutta todennetaan pohtimalla tutkimuksen tarkoitusta ja kohdetta. Validiteettiin kuuluu aineiston keruuvaiheessa oikean menetelmän valinta ja toteutus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163–164.) Testasimme teemahaastattelua yhdelle lastensuojelun jälkihuollon läpikäyneelle henkilölle, minkä avulla pystymme paremmin arvioimaan haastattelukysymysten ja teemoittelun toimivuutta. Olimme varanneet haastatteluille runsaasti aikaa, joten haastattellessamme keskeytimme harvoin nuoren puhumista sekä pystyimme tekemään tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastattelutilanteessa annettu aika paransi mahdollisimman hyvän luottamussuhteen syntymistä haastateltavan kanssa sekä mahdollisti sen, että haastateltava pystyi kertomaan kokemuksistaan kiireettömästi, laajasti ja ilman johdattelua. Tämä saattoi mahdollistaa sen, että nuorten todelliset tarpeet tulivat esille, joten katsoimme tämän vahvistavan tutkimuksemme luotettavuutta.

Laadulliseen tutkimukseen kuuluu havaintoyksikköjen ottaminen tutkittavaksi niin kauan, että saavutetaan kylläntymispiste (Tuomi & Sarajärvi 2018, 99). Analysoidessamme aineistoa huomasimme selkeästi aineiston kylläntymisen, jolloin samankaltaisille kokemuksille löytyi yhdistäviä tekijöitä. Vaikka lastensuojelulaki on muuttunut, eivät toimintaympäristöt muutu niin nopeasti. Meidän piti huomioida, että aineistossa voi ilmetä vanhan lain aikaisia toimenpiteitä, joita ei tämän päivän lastensuojelussa enää käytettäisi. Nämä tutkimustulokset olemme ottaneet huomioon siten, että vertasimme niitä uuden lain aikaisiin toimenpiteisiin, ja jätimme tutkimuksen ulkopuolelle sellaiset osat, jotka ovat selkeästi vanhentuneita ja vaikeasti verrattavissa tähän päivään.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2021b) mukaan lastensuojelun piirissä olevat lapset kärsivät myös keskimääräistä useammin mielenterveyden ongelmista, sekä useat muut tutkimukset (muun muassa Paaso 2018; Ikonen kumppaneineen 2020; Kiuru & Metteri 2014, 156; Lehto-Salo 2011, 56–57) toteavat lastensuojelun nuorten päihdeongelmien olevan yleistä. Pohdimme myös mielenterveys- ja päihdeongelmaisten osuutta aineistossamme ja sitä, miksi se ei näyttäytynyt aineistossamme niin merkittävänä. Haastateltaviksemme olivat ehkä valikoituneet sellaiset nuoret, joilla nämä ongelmat ovat jo paremmin hallinnassa. Ne, joilla on haastavia mielenterveys- ja päihdeongelmia eivät todennäköisesti ole halunneet tulla meidän haastateltaviksemme eli toisin sanoen eivät ole olleet tavoitettavissa. Näin ollen käsittely mielenterveys- ja päihdeongelmaisten nuorten osalta muodostui vähäisemmäksi.

10.4 Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet

Monista nuorille tehdyistä haastatteluista tulee ilmi arkielämän taitojen harjoittelun merkitys ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Opinnäytetyössämme tuotetun tiedon avulla voidaan löytää niitä tuen osa-alueita, joihin jälkihuollossa olevat nuoret ovat lain mukaan oikeutettuja, mutteivat siitä huolimatta koe saavansa tukea. Tämä tieto olisi hyödynnettävissä laaja-alaisemmin myös muiden lastensuojelulaitosten ja jälkihuoltoyksiköiden tarpeisiin. Työn jatkokehitysmahdollisuuksina voisivat olla erilaisten toimenpiteiden kehittäminen lastensuojelutyön käytäntöjen muuttamiseksi nuorten tarpeita paremmin vastaavaksi. Kehittämistyön avulla kokemustietoa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi uusien toimintamallien luomisessa ja työskentelyssä palveluverkoston yhteneväistämiseksi.

Tutkimustulokset tukevat Messin järjestämän sijais- sekä jälkihuollon tarjoamia palveluita sekä niiden kehittämistä nuorten tarpeita vastaavaksi. Tutkimuksemme nousi havainto Messissä olleiden nuorten tyytyväisyydestä verrattuna muissa lastensuojeluyksiköissä olleisiin nuoriin. Emme kuitenkaan keskittyneet tutkimukssessamme eri yksiköiden välisiin eroihin tai paremmuuteen, mutta jatkotutkimusaiheena tutkimustamme voisi hyödyntää vertailtaessa eri organisaatioiden tarjoamaa tukea ja sen hyödyttävyyttä.

Nuorten määrä lastensuojeluasiakkuuksissa 2000-luvulla on kasvanut tasaisesti. Lastensuojelun lisäksi kasvu asettaa haasteita niin kouluille, päihdetyölle, nuorisotyölle kuin psykiatrian avohoidolle. Muissa Pohjoismaissa sekä Euroopassa on otettu käyttöön multisysteemisiä intensiivimalleja, intensiivimallien ja ryhmämuotoisten mallien sovellutuksia sekä kouluperusteisia interventiotekniikoita nuorten tukemiseksi. Toiminnallisia, kuntouttavia ja terapeutisia elementtejä sisältävät ohjelmat ovat tiukan struktuurisia, joiden aikana nuori ei käytä muita palveluita. Nuorten kasvu- ja kehitysprosessiin sidotaan tiiviimmin kodin, koulun ja vertaisryhmän tuki, sekä tukea antava ammatillinen työryhmä on nuoren tavoitettavissa päivittäin ja viikoittain. Tämä palvelut ja sektorit yhdistävä rakenne voisi mahdollistaa eri ammattiryhmien osaamisen yhdistämisen, sekä varhaisen, intensiivisen puuttumisen erityisesti nuoren siirtymävaiheisiin (Aaltonen & Heikkinen 2009, 174–176.) Jatkotutkimusaiheena voisi pitää havaittujen tuen tarpeiden yhdistämistä moniammatillisesti tehtävään työskentelyyn ja tarkastella kuinka nuorten tarvitsemaa tukea saataisiin toteutettua yhteisesti eri ammattialojen viitekehyksissä. Erityisesti siirryttäessä toiseen organisaatioon edellytyksiä tuen jatkumisen toteutumiselle voisi jatkotutkimuksessa syventää.

Lähteet

- Aaltonen S. & Heikkinen A. 2009. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 165–176.
- Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene Ry. <https://urly.fi/21In.25.4.2021>.
- Barkman, J. 2009. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 241–251.
- Berg, P. & Myllyniemi, S. 2020. Palvelu pelaa. Nuorisobarometri 2020. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/03/nuorisobarometri-2020-web-1.pdf>. 27.5.2021.
- Breakwell, G., Hammond, S. & Fife-Schaw, C. 2000. Research Methods in Psychology. 2. painos. Thousand Oaks. USA: Sage Publications.
- Eriksson, S. & Karppinen, R. 2016. Kvantitatiivinen tutkimus Helsingin jälkihuoltonuorten toimintatahtoisuudesta ja palvelujen käytöstä asiakasasiakirjojen valossa vuosina 2013–15. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen laitos. Sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.
- Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten instituutionaalisista poluista. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Günther, K. & Hasanen, K. 2021. Tutkimuksen kulku. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus>. 30.4.2021.
- Haapasalo-Pesu, K-M. 2016. Lasten ja nuorten psyykenlääkehoito vaatii erityisosaamista. Sic-lehti. 2/2016. https://sic.fimea.fi/arkisto/2016/2_2016/psyyke-ja-laake/lasten-ja-nuorten-psyykenlaakehoito-vaatii-erityisosaamista. 29.5.2021.
- Hakalehto, S. 2016. Johdatus lapsen oikeuksiin. Teoksessa Araneva, M., Hakalehto, S. (toim.), Helander, M., Koulu, S., Murto, L., Nyrhinen, A., Pollari, K., Saastamoinen, K., Salminen, K., Sormunen, M., Toivonen, V. (toim.) & Tolonen, H. Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 22–57.
- Harrikari, T. 2019. Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Tampere: Vastapaino.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 52–75.
- Hotari, K-E., Oranen M. & Pösö T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 117–132.
- Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 35/2020. 47 sivua. Helsinki 2020. ISBN 978-952-343-570-4 (verkojulkaisu).
- Jahnukainen, M. 2004. Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentyminen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa Jahnukainen, M., Kekoni, T. & Pösö, T. (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 5–18.
- Jokela, R. 2013. Kuullaan, mutta kuunnellaanko? Huostaanotetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus, 141–144.
- Kananoja, A., Lavikainen, M. & Oranen, M. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.
- Kansan sivistysrahasto. 2022. Ajankohtaista. Kansan sivistysrahaston apurahat vuodelle 2022 on jaettu. <https://www.sivistysrahasto.fi/kansan-sivistysrahaston-apurahat-vuodelle-2022-on-jaettu/>. 17.3.2022.
- Kiuru, K-E. & Metteri, A. 2014. Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuus potilaskertomusaineistossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 51 (3). <https://journal.fi/sla/article/view/48318>. 29.5.2021.
- Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, L. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.
- Kivistö, J. 2006. ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun yliopisto.
- Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy. Research Communications. Rättspolitiska forskningsinstitutet. Forskningsmeddelanden.
- Känkänen, P. 2009. Siirtymät sijaishuollossa – Hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 232–240.
- Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, L. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–51.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lastensuojelun keskusliitto. 2021. Tiedotteet 5.3.2021. Lapsen vuoksi – lastensuojelun sijaishuollon onnistuminen edellyttää työntekijöiden pysyvyyttä. <https://www.lskl.fi/tiedotteet/lapsen-vuoksi->

- lastensuojelun-sijaishuollon-onnistuminen-edellyttää-työntekijöiden-pysyvyyttä/. 29.4.2021.
- Lehto-Salo, P. 2011. Koulukotisijoitus – nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylän yliopisto: Psykologian laitos.
- Lehtotie, K. 2018. Selviytyminen, syrjäytyminen ja osallisuus. Jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten kokemuksia jälkihuollosta. Tampereen yliopisto, Pori. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Mankinen, K., Martelin, T., Pasanen, T., & Solin, P. & Tamminen, N. 2020. Sosiaaliset suhteet tärkeitä yksinasuvien positiiviselle mielenterveydelle. Tutkimuksesta tiiviisti 27/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140484/URN_ISBN_978-952-343-543-8.pdf?isAllowed=y&sequence=1. 30.3.2022.
- Messi Oy. 2021. Nuorisokoti. <https://messioy.fi/nuorisokoti/>. 23.4.2021.
- Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Jyväskylä: Gummerus.
- Mikkola, M. 2004. Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 61–76.
- Niemelä, P. 2016. Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara P. & Veistilä M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 97–108.
- Niemelä, S. 2018. Nuoret ja huumeet. Nuorten huumeiden käytön riskitekijät ja suojaavat tekijät. Teoksessa Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.) huume- ja lääkeriippuvuudet. 1. painos. Tallinna: Duodecim, 252–254.
- Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Tallinna: Gaudeamus.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila I. 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nyrhinen, A. 2016. Lastensuojelu puun ja kuoren välissä – Laki, etiikka, resurssit. Teoksessa Araneva, M., Hakalehto, S. (toim.), Helander, M., Koulumäki, S., Murto, L., Nyrhinen, A., Pollari, K., Saastamoinen, K., Salminen, K., Sormunen, M., Toivonen, V. (toim.) & Tolonen, H. Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 62–69.
- Paaso, K. 2018. Merkityksellisiä polkuja – tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä. Turun Yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Licensiaatintutkimus.
- Pekkarinen, E. 2011. Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Pukkio, S. & Hipp, T. 2016. Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
<https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616.pdf>. 2.6.2021.
- Räty, T. 2019. Lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

- Salmivalli, C. 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Juva: WSOY.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön asetus sosiaalihuoltolain 1301/2004.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita. <https://urly.fi/22aT>. 29.4.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021a. Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020. <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>. 13.4.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021b. Osallisuuden edistäminen. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>. 23.4.2021.
- Sugarman, L. 2001. Life-Span Development. Frameworks, Accounts and Strategies. New York: Psychology Press.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021a. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit: Jälkihuolto. <https://urly.fi/2Bqo>. 25.4.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021b. Mielenterveys. Mielenterveyspalvelut. Lasten ja Nuorten mielenterveyspalvelut. <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyspalvelut/lasten-ja-nuorten-mielenterveyspalvelut>. 29.5.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021c. Lapset, nuoret ja perheet. Hyvinvointi ja terveys. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-syrjaytymisen-ehkaisy>. 18.5.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021d. Lapset, nuoret ja perheet. Kehittyvät käytännöt. Lapsen oikeudet lähtökohtana. Lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikuttaminen. <https://urly.fi/25ou>. 18.5.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022a. Toimintakyky. Mitä toimintakyky on? <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>. 30.3.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022b. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>. 5.4.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022c. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit: Sijaishuolto. Hoito ja kasvatusta sijaishuollossa. <https://urly.fi/2AAN>. 5.4.2022.
- Thombs, D.L. & Osborn, C.J. 2019. Introduction to addictive behaviours. 5. painos. New York: Guilford.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf. 25.4.2021.
- Törrönen, M., Munn-Giddings, C., Gavriel, C., O'Brien, N., Byrne, P. & Young Peer Researchers. 2018. Reciprocal emotional relationships – Experiences of stability of young adults leaving care. Publications of the Faculty of Social Sciences 75. Helsinki: University of Helsinki and Anglia Ruskin University.

- Unicef. 1990. Lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. 27.5.2021.
- Valkama, N. 2017. "Et joku ihmine välittää must niinku oikeesti" Nuorten kokemuksia lastensuojelun jälkihuollosta. Tampereen yliopisto, Pori. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Valvira. 2021. Terveystenhuolto. Hyvä ammatinharjoittaminen. Lääkehoidon toteuttaminen. <https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyva-ammattinharjoittaminen/laakehoidon-toteuttaminen>. 29.5.2021.
- Vilkkä, H. 2021. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Yliruka, L., Kantoluoto, A., Heino, T., Laine, T. & Hipp, T. (toim.). 2020. Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 32/2020. 77 sivua. Helsinki 2020. ISBN 978-952-343-552-0 (verkkopublication).

Haastattelulomakemalli**Teemahaastattelun kysymyksiä**

Taustatiedot: Asuinkaupunki, ikä, sukupuoli.

A) Nuorten tarpeet sijaishuollon loppuvaiheessa

1. Kuinka kauan olet ollut sijaishuollossa ja jälkihuollossa?
2. Millaisia ajatuksia ja tunteita sinulla herää itsenäistymisestä?
 - Millaiselta vastuu itsestään tuntuu?
 - Millaiseksi kuvittelit omassa asunnossa asumisen, ja onko se vastannut todellisuutta?
 - Harjoittelitko sijaishuollossa itsenäistymistä?
 - Millaista työskentelyä perheesi kanssa tehtiin?
 - Millaista harjoittelua sijaishuollossa olisi pitänyt olla enemmän?
3. Miten koet voivasi vaikuttaa omiin asioihisi?
 - sijaishuoltovaiheessa
 - nivelvaiheessa
 - jälkihuoltovaiheessa

B) Nuorten tarpeet jälkihuollon aikana

4. Millaisena olet kokenut saamasi jälkihuollon?
5. Miten saat apua ja ketkä tukevat sinua?
 - Miten kuvailisit tämänhetkisiä sosiaalisia suhteitasi?
 - Miten koet yksinäisyyden ja onko siitä vaikutuksia?
6. Miten hoidat omia asioitasi, ja millaista apua olet näihin saanut?
 - raha-asiat
 - asiointi
 - ruokailu
 - kodin puhtaanapito
 - oma terveys ja hyvinvointi
7. Miten pitkäksi ajaksi koet tarvitsevasi jälkihuoltoa?
 - Millainen suhteesi on jälkihuollon työntekijään?
 - Miltä tuntuu pyytää apua?
8. Millä tavoin haluaisit parantaa jälkihuoltoa?
9. Mitä muuta haluaisit sanoa?

Saatekirje

Moi!

Saisimmeko haastatella sinua, koska juuri sinulla on sellaista tietoa ja kokemusta siirtymisessä sijaishuollosta jälkihuoltoon, jota tarvitsemme. Haluaisimme kysyä muutamia kysymyksiä siitä, miten sijaishuollon aikana valmistauduttiin itsenäistymiseen sekä millaiselta itsenäistyminen on tuntunut. Lisäksi meitä kiinnostaisi tietää, millaisena olet kokenut jälkihuollon, millaista tukea olet saanut ja mitä toivoisit lisää.

Olemme sosionomiopiskelijoita Karelia Ammattikorkeakoulusta ja teemme opintoihin liittyvää opinnäytetyötä yhteistyössä nuorisokoti Messi Oy:n kanssa. Haastattelun kautta sinulla on mahdollisuus saada esille kokemuksiasi ja kehittämisehdotuksiasi sijaishuollosta sekä jälkihuollosta.

Haastattelut toteutetaan tapaamalla sinut kesän – syksyn 2021 aikana. Haastattelu kestää noin tunnin ja se tallennetaan. Tallenteet ovat ainoastaan meidän tutkijoiden käytössä opinnäytetyön tekemisen ajan, jonka jälkeen ne hävitetään asianmukaisesti. Haluamme painottaa, että haastattelut ovat luottamuksellisia ja nimettömiä, eikä tunnistettavia tietoja tallenneta. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sen voi perua milloin tahansa.

Kiitokseksi osallistumisestasi saat valita itsellesi lahjakortin leffaan tai kahvilaan.

Toivomme, että voisit jakaa ajatuksesi ja kokemuksesi kanssamme. Otathan meihin rohkeasti yhteyttä viimeistään 31.9.2021 mennessä, niin voimme sopia yhdessä sinulle sopivan haastatteluajankohdan!

Ystävällisin terveisin, Kati Heikura & Eevi Ovaskainen

kati.a.heikura@edu.karelia.fi eevi.ovaskainen@edu.karelia.fi

Meille voi myös soittaa tai laittaa viestiä (txt, WhatsApp)

040 532 0532 / Kati 044 327 1577 / Eevi

Suostumuslomake

Suostumus haastatteluun

Suostun siihen, että Kati Heikura ja Eevi Ovaskainen voivat käyttää haastatteluani Karelia Ammattikorkeakoululle tekemässään opinnäytetyössä osana tutkimusaineistoa. Tutkimus käsittelee nuorten kokemuksia sijaishuoltovaiheesta jälkihuoltovaiheeseen siirtymisessä.

Tutkimusaineisto käsitellään luottamuksellisesti, eikä siinä esitellä tarkkoja tietoja minusta, eikä ulkopuoliset voi täten minua tutkimuksesta tunnistaa. Tutkimusta varten ei kerätä rekisteritietoja, ja minua koskevat tiedot säilytetään tietoturvasuutta ja salassapitovelvollisuutta noudattaen, kunnes ne tutkimuksen päätyttyä hävitetään asianmukaisesti.

Aika ja paikka

Allekirjoitus

Havaintokuva teoriasidonnaisesta sisällönanalyysistä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä
<p>Mulla oli sellainen ahistus, et sit kun mun jälkihuolto päättyy, niin sit oon oikeesti vasta tospaikan edessä, ja et miten mä sen kestän</p> <p>Kyllä se on parantunu silleen se vastuunottaminen, mutta kyllä siinä on vielä paljon työstettävää, että ei oo niinku vielä, miten sen vois sannoo... ihan semmonen aikuinen</p> <p>Mut ehkä semmonen vois olla kätevä semmonen, vaikka sit pakotettu joku semmonen, että vois harjotella tollasia asioita vähän enemmän. Kela-asioita ja sun muuta sähkösopparin hommaamista ja kaikkee</p>	<p>Ahdistava tunne jälkihuollon loppumisesta</p> <p>Epävarmuuden tunne, ettei ole vielä valmis itsenäistymiseen</p> <p>Tarve saada tukea asiointiin, esim. Kela-asioihin ja sähkösovimuksen tekoon</p>	<p>Epävarmuuden ja pelon tunne</p> <p>Kognitiivisen tuen tarve</p>	<p>Itsenäistymisen tukeminen</p>	<p>Nuorten tarvitsema tuki hyvinvoinnin edistämiseksi jälkihuollon aikana</p>
<p>Osallisuudesta tuli vaan mieleen, että se mun tukihenkilöhän tuota, me tehtiin ne kirjaukset yhdessä, kenenkään muun kanssa ei olla tehty</p> <p>Se oli vähän harmillista, et siin vähän niinku katkes mun kaikki siteet mun vanhoihin kavereihin ja siihen koko vanhaan elämään mikä siellä oli.</p> <p>Päätin lähtee tukiasunnosta omaan kämpppään, ni siinäki minuu niinku tuettiin. Ohjaajat oli, et hyvä, et sie saat ite päättää.</p>	<p>Positiivinen kokemus osallisuuden tunteesta osallistuttaessa kirjauksiin</p> <p>Kokemus vanhojen kavereiden jäämisestä eli sosiaalisten suhteiden katkeamisesta</p> <p>Kokemusta osallisuuden tukemisesta asumismuodosta toiseen siirryttäessä</p>	<p>Mahdollisuus osallistua</p> <p>Kaverisuhteiden tukeminen</p> <p>Päätäminen omista asioista</p>	<p>Osallisuuden ja sosiaalisten suhteiden tukeminen</p>	
<p>Mä olin aika yksin ja yksinäinen</p> <p>Etenki ku muutti toiseen kaupunkiin, niin kyllä se oli aika yksinäistä.</p> <p>Kun ei ollu mitään arjessa tekemistä mitään, ja oli vaan päivät pitkät himassa.</p>	<p>Yksinäisyyden tunne</p> <p>Muutto katkaisee sosiaaliset suhteet</p> <p>Toimettomuuden tunne ja jääminen kotiin</p>	<p>Vaara syrjäytyä</p>	<p>Syrjäytymisen ehkäisy</p>	
<p>Mä sanoin et mä haluan jutella jonkun kans mun viikosta, ihan niinku tavallisista asioista</p> <p>Niin kyllä siinä vaiheessa niinku arvosti tosi paljon niitä itsenäistymisvaroja. Että, sai niinku tehä siitä kodista semmosen mieleisen, että siellä viihtyy.</p>	<p>Tarve saada jutella arkisia kuulumisiaan</p> <p>Itsenäistymisvarojen arvostaminen sekä hyvän olon lisääntyminen laittaessaan kodin mieleiseksi</p>	<p>Kuulluksi tulemisen tarve</p> <p>Taloudellisen tuen tarve</p>	<p>Selviytymisen tukeminen</p>	